

KAZNENO DJELO SILOVANJA

Jokić, Renata

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Rijeka, FACULTY OF LAW / Sveučilište u Rijeci, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:118:393828>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-23**

image not found or type unknown

Repository / Repozitorij:

[Repository of the University of Rijeka, Faculty of Law](#)
[- Repository University of Rijeka, Faculty of Law](#)

image not found or type unknown

PRAVNI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U RIJECI

Renata Jokić

KAZNENO DJELO SILOVANJA

(diplomski rad)

Rijeka, 2016.

PRAVNI FAKULTET
SVEUČILIŠTA U RIJECI

Renata Jokić

KAZNENO DJELO SILOVANJA

(diplomski rad)

Student: Renata Jokić

Mentor: doc.dr.sc. Dalida Rittossa

Rijeka, 2016.

SAŽETAK

Tema ovog diplomskog rada je zakonski prikaz i analiza kaznenog djela silovanja. Kazneno djelo silovanja sadržano je u članku 153. Kaznenog zakona te je kroz povijest bilo podvrgnuto brojnim izmjenama i dopunama sukladno promjenama u društvenoj stvarnosti i svjetonazoru ljudi, a koje su zahtijevale modernizaciju zakonskih normi koje ga uređuju.

Rad započinje pregledom povijesnog razvoja kaznenog djela silovanja, od razdoblja Hamurabija pa dalje kroz povijesne etape sve do danas, radi stjecanja dojma da je riječ o jednom od najstarijih kaznenih djela koje je još mnogo stoljeća unatrag bilo prepoznato kao takvo i samim time strogo sankcionirano, čak i smrtnom kaznom. Posebno se prikazuju promjene koje je navedeno kazneno djelo prolazilo u hrvatskom kaznenom zakonodavstvu od osamostaljivanja države, s naglaskom na dvije korjenite reforme Kaznenog zakona provedene 1997. i 2011. godine. Nadalje, detaljno se analiziraju i definiraju svi pojedini elementi i pojmovi koji tvore definiciju silovanja i koji moraju biti ispunjeni prema zakonskim normama kojima se inkriminira silovanje, te se uz to prikazuje sudska praksa Vrhovnog suda Republike Hrvatske na način da se na nekoliko odabranih presuda ističe stajalište Suda o važnosti, načinu tumačenja i procjenjivanju elemenata važnih za biće kaznenog djela silovanja.

Ključne riječi: kazneno djelo, silovanje, spolni odnošaj, sa spolnim odnošajem izjednačena radnja, sila, prijetnja, pristanak, počinitelj silovanja, žrtva silovanja

SADRŽAJ

I. Uvod	1
II. Povijesni razvoj kaznenog djela silovanja.....	3
III. Kazneno djelo silovanja prema Kaznenom zakonu iz 1997. godine	10
3.1. Zakonska definicija kaznenog djela silovanja	11
3.2. Spolni odnošaj i s njime izjednačena radnja	12
3.3. Sila ili prijetnja.....	13
3.4. Otpor žrtve	15
3.5. Pristanak.....	16
3.6. Oblik krivnje	17
3.7. Dovršenost i pokušaj kaznenog djela silovanja	18
3.8. Dragovoljni odustanak	20
3.9. Zakonski oblici kaznenog djela silovanja	22
IV. Kazneno djelo silovanja prema Kaznenom zakonu iz 2011. godine	24
4.1. Uvedene promjene	24
4.2. Spolni odnošaj bez pristanka.....	25
4.3. Zakonska definicija i promjene kaznenog djela silovanja	27
4.3.1 Supočiniteljstvo.....	30
4.3.2 Kvalificirani oblici silovanja.....	31
V. Kriminološke i viktimološke spoznaje o kaznenom djelu silovanja	32
5.1. Motivi počinitelja i klasifikacija silovanja.....	32
5.2. Silovanje i tamna brojka	33
5.3. Sindrom traume silovanja	35
5.4. Statistika silovanja u Republici Hrvatskoj	38
VI. Zaključak.....	40
VII. Popis kratica	42
VIII. Popis literature	43

I. Uvod

Otkad postoji čovjek postoje i razna kaznena djela. Pored kaznenih djela usmjerenih protiv života i tijela osobe, u skupinu najtežih zasigurno spadaju i seksualna kaznena djela. Seksualno nasilje je široko rasprostranjeno i nejednako shvaćeno u različitim kulturama i dijelovima svijeta, baš kao što je to bio slučaj i kroz povijest. Često se javlja problem prilikom definiranja ovog oblika nasilja, a s time u vezi, i prilikom karakteriziranja nekog oblika ponašanja kao seksualnog delikta. Velika je odgovornost na zakonodavcu jer pri normiranju treba biti sveobuhvatan i precizan, ali i pratiti razvoj društva i shvaćanja o seksualnosti.

Jednu od osnovnih definicija seksualnog nasilja daje Svjetska zdravstvena organizacija u Izvještaju o nasilju i zdravlju iz 2002. godine, navodeći kako seksualno nasilje podrazumijeva svaki seksualni čin, pokušaj ostvarivanja seksualnog čina, neželjeni seksualni komentar ili prijedlog usmjeren protiv osobe i njezine seksualnosti, koji može počiniti druga osoba bez obzira na odnos sa žrtvom ili situaciju u kojoj se nalazi. Obilježava ga upotreba sile, prijetnje ili ucjene za ugrožavanje dobrobiti ili života same žrtve ili njoj bliskih osoba.¹

Najteži oblik seksualnog nasilja je silovanje. Već od davnina je prepoznato i sankcionirano kao kazneno djelo, pri čemu valja naglasiti da su postojale znatne razlike u inkriminaciji i kažnjavanju kroz različita razdoblja u povijesti. Tako postoje razdoblja u kojima se predviđala smrtna kazna za počinitelja, i ona u kojima je bilo dovoljno da počinitelj žrtvu uzme za ženu i tako izbjegne kaznu. Treba istaknuti i kako je donedavno samo muškarac mogao biti počinitelj silovanja, što je promijenjeno uvođenjem rodne neutralnosti Kaznenim zakonom iz 1997. godine, te otada počinitelj i žrtva mogu biti i muška i ženska osoba. Do donošenja spomenutog zakona postojao je još jedan značajan problem, a to je da se silovanje u braku nije smatralo silovanjem. Vladalo je mišljenje da je ženina bračna dužnost imati spolne odnose sa suprugom (bez obzira na njenu volju), što je, nasreću, riješeno te je danas irelevantno postoji li bračna ili izvanbračna zajednica između počinitelja i žrtve.

Kazneni zakon pod definicijom silovanja podrazumijeva spolni odnošaj i s njime izjednačenu spolnu radnju bez pristanka ako su izvršene specifičnom silom ili prijetnjom.² Svrstava silovanje u kaznena djela protiv spolne slobode jer se takvim činom ozbiljno povređuje i ugrožava spolna sloboda osobe, odnosno, pravo svake osobe da sama izabere kada će i s kime stupiti u spolni odnos. Nadalje, valja istaknuti kako je riječ o iznimno traumatičnom iskustvu

¹ Definicija seksualnog nasilja koju daje Svjetska zdravstvena organizacija dostupna je na engleskom jeziku u: Krug, E., G. (ed.), ... [et al.], World report on violence and health, World Health Organisation, Geneva, 2002., str. 149.

² Kazneni zakon, Narodne novine, broj 125/2011., 144/2012., 56/2015., 61/2015., čl. 153.

jer je istodobno i fizički napad, ali i svojevrsni napad na psihi žrtve. Fizičke posljedice su brojne, od tjelesnih ozljeda, koje ovise o intenzitetu sile primjenjene na žrtvu, pa do spolno prenesenih bolesti i neželjene trudnoće, a ponekad čak i smrti. Ipak, nerijetko su psihičke posljedice silovanja daleko teže i dugotrajnije te iziskuju veliki napor u oporavku. Ponekad mogu biti tolikog razmjera da se kod žrtve razviju razni psihički poremećaji i traume koji naveliko utječu na kvalitetu života žrtve, a liječiti se mogu samo uz podršku žrtvi bliskih osoba i stručnih osoba kada se žrtva na to odluči.

Bitno je istaknuti i da je silovanje, kao i ostali seksualni delikti, puno veći problem no što se to doista misli, ali i zaključuje iz službenih statistika. Stvarni broj počinjenih delikata može se samo nagađati, ali sigurno je kako nije riječ o maloj brojci. Naime, seksualni delikti su skupina delikata kod kojih je tamna brojka izrazito velika. Žrtve, u strahu od počinitelja, reakcije okoline ili pogođene sramom, odlučuju ne prijaviti pretrpljeno kazneno djelo i tako omogućuju da počinitelj ostane nekažnjen. One žrtve koje ipak odluče prijaviti kazneno djelo, nerijetko su izložene nevjerici i optuživanju okoline, pa i okrivljavanju da su same krive za proživljeno nasilje. Sve to je jasan pokazatelj da treba nešto poduzeti kako bi se takvo shvaćanje promijenilo.

II. Povijesni razvoj kaznenog djela silovanja

Seksualna kaznena djela su se mnogo mijenjala kroz povijest, kako njihove inkriminacije, tako i sankcije sukladno promjenama stavova u društvu, ali je suština ipak ostala ista. Navedeno se očituje u tome da se određene seksualne radnje prepoznaju i sankcioniraju u jednom od prvih pisanih zakonskih tekstova, u Hamurabijevom zakoniku. Zakonik potječe iz 17. stoljeća prije Krista i već tada se preljub i silovanje najstrože sankcioniraju. U članku 130. Hamurabijevog zakonika stoji: „Ako avilum ženi koja je zaručena za drugog aviluma, koja još nije upoznala muškarca i koja stanuje u očevoj kući, zapriječi zapomaganje i leže joj na prsa te ga zateknu, avilum će biti ubijen, žena je slobodna“.³ Žrtve silovanja trebale su u trenutku počinjenja djela zapomagati kako bi se saznalo za počinitelja i njegovo ponašanje te se na taj način olakšavalo dokazivanje djela. Zapomaganjem se iskazivalo protivljenje žrtve spolnom odnosu čime se otklanjala njezina krivnja, kao i pružala zaštita njezinoj čudorednosti kako ne bi bila smatrana preljubnicom.⁴ Osim za silovanje, smrtna kazna je bila predviđena i za preljub i to na način da se preljubnike vezivalo i bacalo u vodu.⁵

U starom Rimu, silovanje i preljub također su imali status nečasnih i vrlo teških kaznenih djela koja su se oštro kažnjavala. Sklapanjem braka muškarac bi nad ženom stekao apsolutnu vlast te postao njen gospodar čime je dobio i pravo kažnjavati je radi nedoličnog ponašanja, čak i smrtnom kaznom. Ovakvo rješenje zadržano je i u kasnijem rimskom pravu, u doba cara Justinijana. Justinijan je u Noveli 134. propisao kako se preljubnice moraju kažnjavati zatvaranjem u samostan i gubitkom miraza, no postojala je mogućnost supruga da opozove tu odluku u roku od dvije godine.⁶ U devetoj knjizi Kodeksa, Car upozorava da je silovanje najteži zločin koji se treba kažnjavati smrtnom kaznom jer predstavlja čin usmjeren ne samo protiv ljudskog roda, već i protiv poštovanja Svemogućeg. Budući da je čestitost žrtve u tom slučaju trajno izgubljena, izričito se zabranjivalo sklapanje braka između žrtve i počinitelja.⁷

Prema odredbama srednjovjekovnog statutarnog prava koje je obilježilo pravni sustav naših jadranskih gradova, pravni položaj žene bio je lošiji od položaja muškarca iako su statuti imali različite regulative. Statuti su bili kodifikacije starog običajnog prava koji nisu regulirali niti

³ Članak 130. Hamurabijevog zakonika; tekst Zakonika je objavljen u: Kurtović, Š., Hristomatija opće povijesti prava i države, Knjiga prva, Stari i srednji vijek, Zagreb, 1999., str. 57.

⁴ Grozdanić, V., Rittosa, D., Povijesni razvoj kaznenopravnog statusa žena, u: Grozdanić, V. (ur.), Kada žena ubije – interdisciplinarni pristup, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2011., str. 22.

⁵ Čl. 129. Hamurabijevog zakonika; Kurtović, Š., op. cit., str. 55.

⁶ Grozdanić, V., Rittosa, D., op. cit., str. 27.

⁷ Rittosa, D., Martinović, I., Spolni odnošaj bez pristanka i silovanje: teorijski i praktični problemi, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 21, br. 2(2014), str. 511.

jedno područje života u cijelosti, ali su se ticali gotovo svih pravno relevantnih društvenih odnosa. Svi statuti imali su odredbe kojima su se propisivala kaznena djela te sankcije za njihovo počinjenje. Važan dio tih statuta bila je i zaštita žena od silovanja koje je bilo raširena pojava. Budući da je u to vrijeme bila prisutna staleška i rodna nejednakost, statuti razlikuju napastvovanje udanih žena, djevoja, plemkinja, pučanki, seljakinja, pa se sukladno tome određivala i kazna, od smrtne do novčane kazne. Silovanoj ženi zakon je nudio brak sa silovateljem koje se, u to vrijeme, smatralo najpoštenijim i najboljim rješenjem. Time bi muškarac umirio svoju savijest pred Bogom i pred zakonom, a ukoliko ne bi htio brak morao je silovanoj ženi dati miraz.⁸ Silovanje ili otmica djevojke su kaznena djela koja su zbog njihove prirode mogli počiniti samo muškarci. Važniji statuti u kojima se propisuje i kažnjava silovanje su: Korčulanski statut iz 1214. i 1265. godine, Lastovski statut iz 1310. godine, Splitski statut iz 1312. godine, Trogirski statut 1322. godine, Vinodolski statut iz 1288. godine, Rapski statut iz 1326. godine, Senjski i Krčki statut iz 1388. godine, Trsatski statut iz 1460. godine itd.

Najviše odredbi Vinodolskog zakona odnosi se na kazneno pravo, većina njih i na muške i na ženske osobe, a postoje i odredbe o određenim deliktima kojima se, u prvom redu, povrjeđuje dostojanstvo ženske osobe, a posredno i privatnost i čast njezine obitelji. Često se spominje „čast i poštenje“ žene koje ima dvostruko značenje – moralno (u kojem se postavlja pitanje moralnosti i poštenja u karakteru i ponašanju žene), i seksualno (koje se odnosi na seksualno ponašanje žene, ali je usko vezano i uz njenu moralnost što pokazuju izrazi „žena na dobrom glasu“, „žena na lošem glasu“, bludnica).⁹ Iako su Senjski i Krčki statut doneseni sto godina nakon Vinodolskog, oni jednako karakteriziraju silovanje - vrlo teškim djelom nad ženama, iako se sankcije razlikuju. Prema Vinodolskom zakonu „ako bi tko učinio silu kojoj ženi upotrijebivši je spolno ili pokušavši joj to učiniti morao je platiti knezu 50 libara, a toj ženi također, ukoliko se sa njome ne bude mogao na koji način nagoditi“.¹⁰ Dakle, ovdje je za silovanje bila propisana novčana kazna, za razliku od nekih ostalih statuta u kojima je zadržana smrtna kazna. Uočava se kako se kažnjavao čak i pokušaj silovanja. Spomenuta nagodba najčešće je podrazumijevala brak između počinitelja i silovane žene čime bi se

⁸ Braica, S., Tretman žene u srednjovjekovnim statutima i zakonima, *Etnologica Dalmatica*, vol. 4/5, br. 1(1995), str. 7.

⁹ Novak, Z., Neki aspekti pravnog položaja ženâ u Vinodolskom zakonu, Senjskom i Krčkom statutu, *Historijski zbornik*, vol. 62, br. 2(2009), str. 318.

¹⁰ Brkić, B., Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, te poseban osvrt na silovanje i bludne radnje: teoretski i praktički aspekt, te problemi međusobne distinkcije, *Hrvatska pravna revija*, br. 2(2003), str. 5., dostupno na: http://www.vsrh.hr/custompages/static/hrv/files/brkicb_kaznena-djela-protiv-spolne-slobode_2003.pdf

vratila čast ženinoj obitelji. Krčki statut je u ovom dijelu sličan Vinodolskom jer ne ističe radi li se o udanoj ženi ili djevici, no predviđa kompleksan sustav dokazivanja zločina, čak i torturu, čime iskazuje veću strogost prema počiniteljima, koji se na koncu mogu kazniti i smrtnom kaznom. Prema Vinodolskom zakonu, za dokazivanje počinjenja djela tražili su se svjedoci, a kako su oni vrlo rijetko bili prisutni, tada se vjerovalo silovanoj ženi, pod uvjetom da je zajedno s porotnicama (ili iznimno, u njihovom nedostatku, sama) prisegnula na Evanđelje zaklinjujući se na istinu.¹¹ Krčki statut zahtijevao je da žena (žrtva silovanja) dođe „raspletena“ i vičući pred sud, tražeći pomoć i to prije nego ode kući, te da pokaže mjesto zločina. Ovo rješenje je vrlo slično odredbama Hamurabijevog zakona i Starog zavjeta. Prilikom dokazivanja, oštećenoj se dopuštalo da pozove šest porotnika - članova najbližih rođaka, a isto to je trebao učiniti i osumnjičeni. Ukoliko bi barem devet porotnika bilo uvjereno u navode silovane žene djelo bi se smatralo dokazanim.¹² Senjski statut se podudara s Krčkim propisujući smrtnu kaznu samo za kazneno djelo silovanja, ali pri tom razlikuje i ističe težinu delikta ovisno je li žrtva djevica ili neka poštena žena. U Rapskom statutu uvriježena je staleška nejednakost pa se silovanje žene kažnjava ovisno o njezinom društvenom statusu. Sa 100 perpera i progonstvom od godine dana kažnjava se silovanje žene „bonae qualitatis“, s time da pola iznosa ide silovanoj ženi, a pola općini. Ukoliko je žrtva bila bludnica ili služavka, počinitelj se kažnjava iznosom od 12 perpera, a ako je silovana bludnica u javnoj kući tada je kazna 6 perpera. Ako silovatelj ne bi mogao podmiriti novčanu kaznu, ona bi se zamijenila kaznom primjerenom staležu žene - za ženu „bonae qualitatis“ iskopala bi mu se oba oka, za bludnicu ili služavku bi mu se odsjekla desna ruka, a za bludnicu u javnoj kući ga se bičevalo ili žigosalo. Kažnjiv je bio i pokušaj silovanja, i to kaznom do 50 perpera i izgonom izvan granica rapskog kotora do pola godine, a u slučaju da počinitelj nije bio u mogućnosti platiti kažnjavao bi se prema odluci većine Vijeća.¹³

Trsatski statut silovanje tuđe žene kažnjava odsijecanjem glave, dok se silovanje bludnice kažnjavalo novčanom kaznom od 50 libara, na način da je 25 libara pripadalo žrtvi, a 25 se plaćalo knezu.¹⁴ U Splitskom statutu su, također, propisane kazne koje se razlikuju ovisno o društvenom položaju silovane žene. Tako se navodi: „ako tko oskrvne ili obljubi koju djevicu, ili opaticu, ili udatu ženu, ili udovicu, a ta je žena na dobru glasu i poštena, neka se kazni sa 200 libara. Ako se pak radi o drugoj ženi koja pošteno živi ali nije djevica, ni opatica, niti je

¹¹ Novak, Z., op. cit., str. 321.

¹² Grozdanić, V., Rittossa, D., op. cit., str. 54.

¹³ Pezelj, V., Neki elementi pravnog položaja žene u Rapskom statutu iz 14.st., Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 48, br. 1(2011), str. 81-82.

¹⁴ Dabinović, A., Hrvatska državna i pravna povijest, Nakladni zavod matice Hrvatske, Zagreb, 1990., str. 463.

udata, niti udovica neka se silovatelj kazni sa 50 libara. Ako je pak poznato da je takva žena na zlu glasu, tada zločinca treba kazniti sa 10 libara. Ali ako tko siluje javnu bludnicu, neka se kazni sa 100 solida. A osim toga, onaj koji siluje neku djevicu, uz rečenu kaznu, dužan ju je uzeti za ženu. A ako je ne bi htio uzeti za ženu, dužan ju je bogato opremiti s tolikim iznosom koliko je vjerojatno da bi joj otac bio dao u miraz, tako da se može primjereno udati, vodeći računa o društvenom položaju oca te žene i o vrijednosti njegovih dobara“.¹⁵

Trogirski statut razlikuje dovršeno djelo silovanja i pokušaj silovanja čestite i slobodne žene, pritom ne naglašavajući radi li se o plemkinji ili pučanki. Za dovršeno djelo propisuje kaznu od 100 libara i mogućnost da ju počinitelj uzme za ženu, osim ako je ona javna ili potajna bludnica. U slučaju da ga ona ne želi za muža plaća joj kaznu u iznosu od 200 libara. Za pokušaj silovanja kazna iznosi 40 libara ženi i 50 libara gradu, pri čemu se ne zahtijeva da joj je počinitelj „nanio silu“, već je dovoljno da je „vanjskim dijelom manifestirao volju da joj nanese silu u istu svrhu“. Ako je silovana udata žena, počinitelj joj je dužan platiti iznos od 200 libara i gradu 100 libara, dok je kazna za pokušaj 50 libara ženi i 50 libara gradu. U slučaju da počinitelj nije bio u mogućnosti platiti određeni iznos kaznio bi se odrubljivanjem glave, a vješanjem u slučaju da je počinitelj bio rob. Za silovanje javne bludnice trebalo je platiti 5 libara žrtvi i 10 libara gradu, dok je za silovanu robinju ta kazna iznosila 10 libara njoj i 25 gradu. Pokušaj se kažnjavao polovicom ovih iznosa, a bitno je istaknuti i kako se pokušaj silovanja bludnice ili robinje određivao prema znatno drukčijim kriterijima nego kod pokušaja silovanja slobodne poštene žene. Naime, u ovom slučaju tražilo se da se prema žrtvi upotrijebi sila kako bi se moglo govoriti o pokušaju.¹⁶

Lastovski statut je u Glavi 15. normirao kazneno djelo silovanja i to na način da, pored Hvarskog statuta, ne pravi staleške razlike kod kažnjavanja silovanja. Silovatelj se mogao osloboditi kazne ukoliko bi se, uz pristanak ženinih roditelja, oženio silovanom ženom, a ako bi oni uskratili svoj pristanak silovatelj bi izgubio sva svoja dobra u korist žrtve i uslijedio bi mu izgon s Lastova. Sva pitanja vezana uz kaznena djela silovanja rješavala je viša sudska instanca u Dubrovniku.¹⁷ Korčulanski statut navodi da onaj tko siluje slobodnu ženu koja mu je jednaka po rodu mora ju, ili uzeti za ženu, ili joj isplatiti 30 perpera na ime njezina miraza. U slučaju da se radi o zaručenoj ženi, redovnici ili već udatoj ženi, počinitelj joj mora za nanesenu nepravdu isplatiti 30 perpera. Ukoliko postoji rodna nejednakost između počinitelja

¹⁵ Braica, S., op. cit., str. 11.

¹⁶ Šilović, J., Pokušaj u hrvatskom kaznenom pravu, JAZU, Zagreb, 1915., str. 38-39.

¹⁷ Pezelj, V., Štambuk, M., Pravni položaj žene prema Lastovskom statutu iz 1310. godine, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 50, br. 3(2013), str. 533.

i žrtve, odnosno, seljak siluje ženu plemenitiju od sebe, kazna je odsijecanje noge i gubitak lijevog oka.¹⁸

Constitutio Criminalis Carolina potječe iz 1532. godine od njemačkog cara Karla V. te predstavlja zakonik kaznenog prava i kaznenog postupka. I ovdje silovanje predstavlja kazneno djelo koje se moglo počiniti samo na štetu žene kažnjavajući se smrtnom kaznom, osim ukoliko bi se djelo spriječilo zahvaljujući otporu žrtve ili pomoći drugih osoba. Tada bi i kazna bila blaža. O njenoj primjerenosti odlučivali su suci sukladno svojim uvjerenjima i okolnostima slučaja, a pri odabiru kazne razmatrali su se mjesto počinjenja kaznenog djela kao i zahtjevi povrijeđene javne sigurnosti, iz razloga što je silovanje bilo svojevrsni napad, kako na javnu sigurnost, tako i na ugled i čednost žene. Prema odredbama ovog kaznenog zakonika, djevojkama i ženama koje su živjele pošteno, ali i njihovom ocu, dopuštalo se pravo na nužnu obranu. Kako bi se zaštitile, mogle su počinitelja lišiti života, ili je to pravo imao i otac da bi sačuvao njihovu čast i ugled. Ženi koja je nečasno živjela ovo pravo nije se priznavalo. Slično je riješeno i u Kaznenom zakonu Josipa II., koji je za sankciju propisivao tešku tamnicu prvog reda koja se pooštravala razmatrajući intenzitet primjenjene sile i patnju žrtve. Silovanjem se ženi nanosila teška sramota radi čega joj se priznavalo pravo na primjereno uzdržavanje od strane počinitelja koji je imao imanje, ili od strane pomagatelja počinjenja djela ako imanje počinitelja nije bilo dovoljno, naravno, ukoliko su pomagatelji postojali.¹⁹

Daljnji razvoj normiranja i sankcioniranja kaznenog djela silovanja možemo pratiti i u francuskim postrevolucionarnim Kaznenim zakonima iz 1791. godine i iz 1810. godine. U Kaznenom zakonu iz 1791. godine silovanje se normira u Drugom dijelu koji sadrži popis djela kod kojih žrtve mogu biti samo žene. To su, primjerice, kazneno djelo izvršavanja pobačaja trudnoj ženi, silovanja djevojčica mlađih od četrnaest godina ili otmice djevojčica. Također, neka djela koja su bila inkriminirana dugi niz godina prestala su se smatrati kaznenim djelima (npr. bračna nevjera, homoseksualni odnošaj, otmice djevojki starijih od četrnaest godina i navođenje na prostituciju). Što se tiče kaznenog djela silovanja, Zakon je propisivao kaznu od šest godina nošenja okova, dok ona raste na dvanaest godina ukoliko je

¹⁸ Braica, S., op. cit., str. 17.

¹⁹ Grozdanić, V., Rittossa, D., op. cit., str. 65., 70-71.

počinjeno primjenom nasilja nad žrtvom ili uz pomoć pomagatelja, te u slučaju kada je silovana djevojčica mlađa od četrnaest godina.²⁰

Napoleonov kazneni zakon iz 1810. godine je značajno izmijenio članak koji se odnosi na silovanje i to na način da ga je proširio te se silovanje više nije smatralo kaznenim djelom kod kojeg žrtva može biti samo žena, već je to sada postalo kazneno djelo koje se moglo počiniti i na štetu muškaraca. U 331. članku Zakona navodi se da će se počinitelj kaznenog djela silovanja (ili nekog djela kojim se napada na čestitost), koji djelo počinji ili pokuša počiniti koristeći nasilje protiv ženske ili muške osobe, kazniti kaznom samotnog zatočenja.²¹

Austrijski Kazneni zakon o zločinstvima, prijestupima i prekršajima iz 1852. godine primjer je tome kako se ženina volja nakon udaje nije puno uzimala u obzir jer je udajom ona postala predodređena da udovoljava zahtjevima svog supruga, čak ako to znači i protiv svoje volje. Naime, ovaj Zakon u člancima 125. i 126. definira i sankcionira silovanje ali samo ono koje je počinjeno izvan braka, navodeći da djelo silovanja čini onaj koji „pogibeljnom silom ili prijetnjom ili lukavom omamom čula žene“, tu ženu dovede u situaciju da se ne može oduprijeti, te ju u takvom stanju „upotrebi na prileg izvan ženidbe“. Nadalje, članak 126. za ovo djelo propisuje sankciju teške tamnice u trajanju od pet do deset godina, a u slučajevima kada sila upotrijebljena od strane silovatelja ženi nanese veliku štetu za život ili zdravlje, tada se kazna mogla produljiti na vrijeme od deset do dvadeset godina. U krajnjem slučaju kada bi žena uslijed primjene sile umrla, kazna bi bila teška tamnica do smrti.²² Vidljivo je kako je silovanje u ovo vrijeme bilo teško kazneno djelo koje se strogo kažnjavalo u slučajevima kada je počinjeno izvan braka, dok se muškarci koji bi to činili ženi s kojom su bili u braku nisu smatrali počiniteljima jer ovakve situacije nisu bile pokrivena inkriminacijom silovanja.

Krivični zakonik Kraljevine Jugoslavije iz 1929. godine preuzeo je već ranije ustanovljene norme te je također predviđao oslobođenje od kazne za počinitelja silovanja ukoliko bi sa žrtvom sklopio brak, radi promicanja javnog morala. Prilikom reforme kaznenog zakonodavstva 1977. godine ukinula se kažnjivost dobrovoljnog homoseksualnog odnosa između punoljetnih osoba kao i kazneno djelo zavođenja čime je započela liberalizacija

²⁰ Beck, T. R., Darwall, J., Elements of medical Jurisprudence: second edition, with notes and an appendix of original cases and the latest discoveries, Longman & Company, London, 1829., str. 63.

²¹ Merrick, J., Ragan, B., Homosexuality in modern France, Oxford University Press, Oxford, 1996., str. 83.

²² Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih, naredbe o nadležnosti sudovah kaznenih: i red tiskovni od 27. svibnja 1852. za Cesarevinu Austrijsku, Uredovno priručno izdanje, Beč, 1853., str. 55.

seksualnog kaznenog prava u pojedinim segmentima koja se i nastavila u brojnim i značajnim kasnijim reformama.²³

U Krivičnom zakonu Republike Hrvatske iz 1993. godine silovanje je bilo opisano u 79. članku, a mogao ga je ostvariti počinitelj koji je žensku osobu, s kojom nije živio u bračnoj zajednici, uporabom sile ili prijetnje da će neposredno napasti na njezin život ili tijelo, ili život ili tijelo njoj bliske osobe, prinudio na obljubu. Kvalificirani oblik djela je postojao ukoliko je nastupila teška tjelesna povreda ili smrt ženske osobe, te onda kada je istom prilikom izvršeno više silovanja od strane više osoba, ili je djelo počinjeno na naročito okrutan ili naročito ponižavajući način.²⁴

²³ Krivični zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 25/1977., 50/1978., 25/1984., 52/1987., 43/1989., 8/1990., 54/1990., 9/1991., 67/1991., 71/1991., 25/1992., 33/1992., 39/1992., 77/1992., 91/1992.

²⁴ Krivični zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 32/1993., 38/1993., 108/1995., 28/1996., 30/1996.

III. Kazneno djelo silovanja prema Kaznenom zakonu iz 1997. godine

Kazneni zakon Republike Hrvatske je, od njena osamostaljenja 1991. godine pa do danas, prošao dvije značajne i korjenite reforme (1997. godine i 2011. godine) uslijed potrebe za modernizacijom zakonskih odredbi, naročito onih koje se odnose na seksualne delikte.

Prva reforma provedena je Kaznenim zakonom koji je donesen 29. rujna 1997. godine, s početkom primjene 1. siječnja 1998. godine. Spolna sloboda i spolno ćudoređe štitila se u XIV glavi koja je navodila inkriminirana ponašanja u deset članaka. Njegovo glavno obilježje koje se odnosi na seksualne delikte očituje se u uvođenju rodne (spolne) neutralnosti čime su počinitelj, ali i žrtva ovih kaznenih djela mogli biti i muškarac i žena.²⁵ Osim rodne neutralnosti nastojalo se i otkloniti diskriminiranje na osnovi seksualne orijentacije te smanjiti tamne brojke koje su vrlo visoke kod ovih kaznenih djela. Za vrijeme važenja, Zakon je imao trinaest novela, a najvažnije novine, osim ranije spomenute rodne neutralnosti, bile su i da je:

- proširena radnja počinjenja kaznenog djela silovanja, spolnog odnošaja s nemoćnom osobom, prisile na spolni odnošaj, spolnog odnošaja zlouporabom položaja te spolnog odnošaja s djetetom, na način da je uz spolni odnošaj obuhvatila i s njime izjednačenu spolnu radnju;
- postojanje braka ili braćne/izvanbraćne zajednice postalo irelevantno za postojanje kaznenog djela silovanja;
- kao nove kvalifikatorne okolnosti kod raznih kaznenih djela spominju se dob žrtve i trudnoća (posebno trudnoća kao posljedica silovanja i silovanje maloljetne osobe);
- rodoskrvnuće je prebaćeno u kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa dok je ranije spadalo u kaznena djela protiv braka, obitelji i mladeži;
- potpuno su izmijenjena dva kaznena djela koja se odnose na dječju pornografiju te je uvedeno kazneno djelo pornografije na računalnom sustavu ili mreži;
- preoblikovano je kazneno djelo podvođenja;
- uvedeno je mirovanje zastare kaznenog progona za kaznena djela počinjena na štetu djeteta i maloljetne osobe do njihove punoljetnosti;

²⁵ Derenčinović navodi podatak da je udio žena kao počinitelja seksualnih delikata izrazito nizak (svega 8%), a ukoliko se zanemari podvođenje na koje otpada 7%, ostaje zaključak da su žene u ukupnosti svih ostalih javnih oblika seksualnih delikata kao počinitelji zastupljene s tek 1%, što je, navodi, i logično jer se radi o kontaktnom deliktu gdje počinitelj žrtvu uglavnom svladava fizičkom silom ili prijetnjom. Objavljeno u: Derenčinović, D., Getoš, A., Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008., str. 61.

- pooštrene su propisane kazne za gotovo sva kaznena djela iz ove glave čime se ograničila mogućnost izricanja uvjetne osude.²⁶

3.1. Zakonska definicija kaznenog djela silovanja

Definicija kaznenog djela silovanja prema Kaznenom zakonu iz 1997. godine²⁷ sadržana je u 188. članku. Prvi stavak ovog članka navodi da će se ona osoba koja, uporabom sile ili prijetnje da će izravno napasti na život ili tijelo žrtve ili njoj bliske osobe, prisili žrtvu na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju kazniti zatvorskom kaznom u trajanju od tri do deset godina. Stavak 2. predviđa najmanje tri godine zatvorske kazne u slučaju počinjenja osnovnog oblika silovanja (opisano u prvom stavku članka) na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način, ili od strane više počinitelja, koji prema istoj žrtvi počine više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji. Također, jednaka kazna određena je i u trećem stavku, kada se kao posljedice silovanja jave smrt silovane osobe, teška tjelesna ozljeda, teško narušenje zdravlja ili silovana osoba ostane trudna. Nadalje, u stavcima 4. i 5. kao žrtva se predviđa maloljetna osoba te se tako određuje kazna zatvora u najmanjem trajanju od tri godine za počinjenje osnovnog oblika silovanja nad takvom osobom, a najmanje pet godina zatvora ukoliko je djelo počinjeno pod okolnostima iz drugog i trećeg stavka istog članka. Posljednji stavak 188. članka predviđa najmanje pet godina zatvorske kazne za počinitelja koji osnovni oblik silovanja počini na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način, ili se radi o više počinitelja koji prema istoj žrtvi počine više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih radnji, pa kao posljedica toga nastupi smrt, teška tjelesna ozljeda, teško narušenje zdravlja ili trudnoća silovane osobe.

Kako je već ranije istaknuto, osnovni oblik kaznenog djela silovanja opisan je u stavku 1. citiranog članka i sastoji se od uporabe sile ili prijetnje da netko nešto trpi, i spolnog odnošaja i/ili s njime izjednačene radnje. Opisana sila ili prijetnja predstavlja poseban oblik kaznenog djela prisile koje je u to vrijeme bilo regulirano člankom 128. Kaznenog zakona, a ono postoji i u novom Kaznenom zakonu, u 138. članku, pod istim nazivom. Spolni odnošaj ili s njime izjednačena radnja je drugi element radnje silovanja i ne predstavlja kazneno djelo pa se temeljem toga utvrđuje da se radi o nepravom složenom kaznenom djelu koje je onda i

²⁶ Turković, K., Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, objavljeno u: Novoselec, P., Posebni dio kaznenog prava, 1. izdanje, Zagreb, 2007., str. 147-148.

²⁷ Kazneni zakon, Narodne novine, broj 110/1997., 27/1998., 50/2000., 129/2000., 51/2001., 111/2003., 190/2003., 105/2004., 84/2005., 71/2006., 110/2007., 152/2008., 57/2011., 77/2011.

dvoaktno. Ne određuje se spol počinitelja niti žrtve, iz čega proizlazi da nasilni spolni odnošaj može počiniti muškarac prema ženi i obrnuto, a priznaje i homoseksualni i lezbijski odnos. Također, ne definira se niti dob pa se u ulozi počinitelja ili žrtve može naći i punoljetna i maloljetna osoba. Za kažnjivost djela nije od važnosti je li silovanje počinjeno u braku odnosno bračnoj zajednici ili pak izvan braka ili bračne zajednice.

3.2. Spolni odnošaj i s njime izjednačena radnja

Spolni odnošaj je uvlačenje muškog spolnog organa u ženski (*immissio penis in vaginam*), odnosno sjedinjenje spolnih organa osoba različitog spola. Postavilo se pitanje koliko daleko mora ići spajanje spolnih organa. U tom kontekstu smatra se kako samo dodirivanje nije dovoljno jer bi se tu radilo o bludnoj radnji ili o pokušaju silovanja. Ono što se traži jest spajanje vanjskih spolnih organa (*coniunctio membrorum*), odnosno početak prodiranja. Unošenje ili izbacivanje sjemena nije potrebno, kao niti defloracija himena u slučaju virginитета osobe.²⁸ Spolni akt u užem značenju jest spajanje tijela dviju osoba prodiranjem muškog spolnog organa u vaginu ženske osobe, dok spolni akt u širem značenju predstavlja prodiranje muškog spolnog organa u prirodne otvore tijela druge osobe. Posljedično, tome bi pripadao analni i oralni odnos no ne i vanjski tjelesni dodir bez spajanja tijela (*immisio inter femore i cohabitatio inter mammas*).²⁹

Prilikom tumačenja radnji izjednačenih sa spolnim odnošajem često dolazi do prijepora. Prema Turkoviću, spolne radnje izjednačene sa spolnim odnošajem su sve radnje koje su po svom učinku i popratnim pojavama usporedive s njime. Uz spolni odnošaj, radnje izjednačene sa spolnim odnošajem predviđaju se kod kaznenog djela silovanja, spolnog odnošaja s nemoćnom osobom, spolnog odnošaja s djetetom, spolnog odnošaja zlouporabom položaja i prisile na spolni odnošaj. Sudska praksa tu ubraja penetrativne seksualne radnje kao što su prodiranje genitalijama u tjelesne otvore žrtve (npr. uvlačenje spolovila u usta ili anus žrtve); prodiranje dijelovima tijela u genitalije žrtve (npr. uvlačenje prstiju ili šake u vaginu žrtve, ili uvlačenje jezika); penetracija spolnog organa žrtve u tjelesni otvor počinitelja (npr. stavljanje penisa žrtve u usta počinitelja ili prisiljavanje žrtve da penetrira u vaginu ili anus počinitelja); prodiranje predmetima u tjelesne otvore žrtve (npr. uvlačenje svijeće, boce ili drške metle). Ostaje nejasno kada će neka seksualna radnja koja nije penetrativna biti kvalificirana kao

²⁸ Turković, K., op. cit., str. 149.

²⁹ Bačić, F., Pavlović, Š., Komentar Kaznenog zakona, Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, Posebno kazneno zakonodavstvo, Organizator, Zagreb, 2004., str. 674.

radnja izjednačena sa spolnim odnošajem, a kada kao pokušaj spolnog odnošaja ili kao bludna radnja. Važnost se očituje u drukčijim značenjima i predviđenim kaznama.³⁰

Kada se govori o spolnim radnjama izjednačenim sa spolnim odnošajem, valja istaknuti presudu Vrhovnog suda Republike Hrvatske broj I Kž 496/03-3 u kojoj se razmatra jedna od takvih radnji koje se češće javljaju. Naime, Vrhovni sud se suglasio sa stajalištem prvostupanjskog suda da je optuženik ostvario sva bitna obilježja kaznenog djela silovanja iz čl. 188. st. 1. KZ ističući da je tijekom postupka utvrđeno da je optuženik, usprkos otporu koji je pružala žrtva, zavukao prst u njezinu vaginu, te da takvo ponašanje optuženika predstavlja radnju izjednačenu sa spolnim odnošajem. Ističe se i da je penetracija prstom izvršena u cilju zadovoljenja spolnog nagona te se napominje da nije od značaja da imisija bude ostvarena spolovило. Detaljnije, Sud smatra da se tom radnjom ustvari nadomješta spolni odnošaj, što ima za posljedicu grubo zadiranje u sferu seksualnosti drugog, pa nema dvojbe da je optuženik počinio nasilnu spolnu radnju izjednačenu sa spolnim odnošajem.³¹

Od važnosti je i presuda I Kž 881/06-3 kojom je Vrhovni sud utvrdio da, neovisno o sklonostima ili životnim navikama žrtve, nitko nema pravo nad njom izvršiti nasilni spolni odnošaj, odnosno sa spolnim odnošajem izjednačenu spolnu radnju. U ovom slučaju došlo je do guranja jezika u vaginu i guranja vibratora u vaginu žrtve te je Sud nedvojbeno ustvrdio da takve radnje svakako predstavljaju sa spolnim odnošajem izjednačene spolne radnje.³²

I u presudi broj I Kž 230/06-7 se ponovno ističe stajalište Vrhovnog suda da guranje šake u vaginu žrtve predstavlja spolnu radnju izjednačenu sa spolnim odnošajem jer se radi o nasilnoj penetraciji u spolni organ čime se povrjeđuje spolna sloboda druge osobe.³³

3.3. Sila ili prijetnja

Sila ili prijetnja su u zakonskom opisu kaznenog djela silovanja konstitutivna obilježja. Sila je sredstvo djelovanja na volju neke osobe kojim se od nje iznuđuje ponašanje protivno njevoj volji, kojeg ne bi bilo kada bi izostala sila. Može biti riječ o neodoljivoj sili (vis absoluta) - onoj koja iznuđuje neko ponašanje onemogućavajući voljno upravljanje ponašanjem, ili o odoljivoj (vis compulsiva) - koja ne onemogućava žrtvu u izboru u potpunosti već ona mora

³⁰ Radačić, I., Seksualno nasilje: mitovi, stereotipi i pravni sustav, TIM press d.o.o., Zagreb, 2014., str. 37.

³¹ VSRH, I Kž 496/03-3 od 13. rujna 2006. godine.

³² VSRH, I Kž 881/06-3 od 1. travnja 2008. godine.

³³ VSRH, I Kž 230/06-7 od 8. lipnja 2006. godine.

izabrati ponašanje koje se iznuđuje ako ne želi da joj se nešto loše dogodi. Sila se primjenjuje kao fizička sila ili kao psihička prisila. Razlika između psihičke sile i obične prijetnje jest u tome što se kod prijetnje tek nagoviještava neko zlo dok se kod psihičke sile zlo već izvršava prema osobi koju se želi na nešto prisiliti.³⁴

Usmjerenost sile treba biti prema osobi (prema žrtvi ili drugoj osobi koja je bliska žrtvi), dok sila usmjerena prema stvarima nije relevantna za kazneno djelo silovanja. Ukoliko je usmjerena prema drugim osobama koje nisu sama žrtva tada predstavlja psihičku silu prema žrtvi. Kod kaznenog djela silovanja korištenje sile mora imati za cilj navođenje na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju. Između primjene sile i počinjenog spolnog odnošaja ili s njime izjednačene radnje treba postojati uzročna veza.³⁵

Bitno je da počinitelj prijeti izravnim napadom na život ili tijelo žrtve odnosno život ili tijelo njoj bliske osobe. Prijetnja se može definirati kao ponašanje ili ozbiljna izjava kojom se izravno i neposredno, osobi kojoj je prijetnja upućena, stavlja u izgled da će se bez odlaganja napasti na njen život ili tijelo ako pruži otpor spolnom odnošaju ili s njim izjednačenoj spolnoj radnji. Napad na život i tijelo karakteriziraju različiti pojavni oblici od kojih se najčešće radi o kaznenim djelima protiv života i tijela, primjerice ubojstvu ili tjelesnim ozljedama.³⁶ Prijetnja mora biti ozbiljna, mora svojim sadržajem i okolnostima pod kojima je izrečena izazivati kod žrtve strah za njezin život ili tjelesni integritet, ili za život ili tjelesni integritet njoj bliske osobe. Mora se raditi o kvalificiranoj prijetnji, tj. mora se odnositi na napad na život ili tijelo žrtve ili bliske joj osobe. Za postojanje kaznenog djela silovanja nije dovoljna prijetnja nekim drugim zlom (primjerice oduzimanjem slobode, uništenjem stvari ili otkrivanjem nečega što bi moglo naštetiti časti ili ugledu žrtve ili njoj bliske osobe), već bi se u takvom slučaju moglo raditi o prisili na spolni odnošaj. U svakom konkretnom slučaju procjenjuje se bliskost osobe pa će se tako u slučaju bliskih krvnih srodnika kao što su roditelji, djeca, braća i sestre ili bračni drugovi (ako nije dokazano da su odnosi poremećeni), bliskost presumirati, a u drugim će se morati dokazivati kao, primjerice, kod starateljstva ili dugotrajnog prijateljstva.³⁷ Dakle, bliskost druge osobe ne cijeni se prema nekakvom objektivnom kriteriju ili suosjećanju sa žrtvom, već prema ranije postojećoj osjećajnoj, emotivnoj vezi osobe i žrtve (koja bi postojala npr. da se prijeti smrću djeteta ukoliko majka

³⁴ Radačić, I., op. cit., str. 38.

³⁵ Turković, K., op. cit., str. 152.

³⁶ Aras, S., Silovanje, *Pravnik - časopis za pravna i društvena pitanja*, vol. 39, br. 81(2005), str. 31-32.

³⁷ Radačić, I., Kazneno djelo silovanja: pitanja definicije, (ne)odgovornosti za otklonjivu zabluđu o pristanku i postojanje rodni stereotipa u sudskom postupku na primjeru prakse Županijskog suda, *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, vol. 19, br. 1(2012), str. 110.

ne pristane na spolni odnošaj). Uporabljena sila ili prijetnja moraju biti takvog intenziteta da se može slomiti otpor žrtve.³⁸ Izravnost pretpostavlja istodobnost napada ili napad koji predstoji u bliskoj budućnosti, netom nakon izjavljene prijetnje. Izravnost napada ne postoji ako se prijetnja odnosi na neko vremenski udaljeno događanje (za nekoliko sati, dana, tjedana ili mjeseci), već je bitno da se radi o minutama. Ne traži se fizička prisutnost počinitelja, žrtve i bliske osobe kada se prijeti napadom na blisku osobu.³⁹

U kontekstu primjenjene sile ili prijetnje može se navesti ranije spomenuta presuda Vrhovnog suda jer se njome, između ostalog, utvrđuje i da je počinitelj upotrebljavao silu i prijetnju prema žrtvi kako bi ju prisilio na radnju izjednačenu sa spolnom radnjom. Sila i prijetnja se manifestiraju u tome da je počinitelj zaprijetio žrtvi da će je odvesti na nasip i rezati joj dojku po dojku, ujedno prijeteći i pištoljem da će je ubiti ukoliko se odmah ne počne skidati, a uputio joj je i nekoliko udaraca šakom i nogom u područje glave i prsnog koša.⁴⁰

Primjer čestog oblika primjene sile i prijetnje, upotrebom noža, sadržan je u presudi Vrhovnog suda I Kž 18/07-4 kojom je utvrđeno da je počinitelj upotrijebio fizičku silu i prijetnju kada je ušao u staju za žrtvom držeći u ruci nož te joj naredio "neka se skine i pokaže mu cucu". Sud svoj zaključak potkrijepljuje medicinskom dokumentacijom o ozljedama koje je zadobila žrtva kao i medicinskom dokumentacijom o ozljedama koje je zadobio počinitelj. Naglašava se da je počinitelj tu silu i prijetnju upotrijebio radi svladavanja otpora žrtve želeći je prisiliti na obljubu jer ne postoji drugi razlog radi kojeg bi ušao u staju za žrtvom sa nožem u ruci.⁴¹

3.4. Otpor žrtve

Turković navodi kako tjelesni otpor žrtve nije nužna pretpostavka za postojanje kaznenog djela silovanja te ističe da i Europski sud za zaštitu ljudskih prava naglašava da se većina europskih zemalja, bez obzira na razlike u normiranju kaznenog djela silovanja, vodi tumačenjem da silovanje obuhvaća bilo koji nedobrovoljni spolni čin, te da nije potrebno dokazati da je žrtva pružala otpor, dostatno je dokazati da je primjenjena sila ili prijetnja prema žrtvi. Sukladno tome, ni Kazneni zakon iz 1997. godine nije zahtijevao pružanje fizičkog otpora no, ipak, u sudskoj praksi se nerijetko razmatralo je li i kakav otpor žrtva

³⁸ Bačić, F., Pavlović, Š., op. cit., str. 675-676.

³⁹ Turković, K., op. cit., str. 153.

⁴⁰ VSRH, I Kž 230/06-7, op. cit.

⁴¹ VSRH, I Kž 18/07-4 od 1. veljače 2007. godine.

pružala, što je služilo kao dokaz da nije postojao pristanak na spolni odnošaj. Navodi i prisutnost mišljenja da silovanje postoji samo ako žrtva pruža snažan, ozbiljan i stalan otpor, te da nema silovanja ako je primjenjena sila koja „baš nije neugodna“, odnosno, ona protiv koje je i sam otpor „tobožnji“ (vis haut ingrata). Budući da je silovanje vrlo traumatično iskustvo za žrtvu koje u njoj izaziva doživljaj šoka ili velikog straha za vlastitu sigurnost, nerijetko uslijed takvih psihičkih razloga ozbiljan i stalan otpor izostaje pa se izostanak istoga ne bi smio uzeti kao dokaz pristajanja na spolni čin.⁴²

U ovom kontekstu valja istaknuti rješenje Vrhovnog suda I Kž 474/09-3 kojim se iznosi stajalište da za postojanje kaznenog djela silovanja nije potrebno da žrtva pruža otpor, već je dovoljno da iskaže svoje protivljenje spolnom odnosu ili s njime izjednačenoj radnji, a počinitelj je silom ili prijetnjom ipak prisili na takvu radnju. U konkretnom slučaju, počinitelj je žrtvu gurnuo potrbuške na krevet te joj je sjeo na leđa i koljenima pritisnuo ruke kako se ne bi micala, spustio joj hlače te ugurao svoj spolni organ u anus žrtve dok je ona vikala da ju boli. Uzimajući u obzir ove utvrđene okolnosti, Vrhovni sud se protivi stajalištu prvostupanjskog suda da nije primjenjena sila i da žrtva nije dala do znanja počinitelju da ne želi opisani odnos, pri čemu postavlja pitanje kako je žrtva uopće mogla pružati otpor ako se nije mogla micati, te naglašava da je dovoljno što je svoje protivljenje iskazala vikanjem da ju boli.⁴³

3.5. Pristanak

U zakonskoj definiciji silovanja nije naveden pristanak niti njegov izostanak, no u sudskoj praksi često se razmatra ima li naznaka pristanka žrtve jer se time isključuje biće kaznenog djela silovanja. Da bi to dolazilo u obzir, pristanak se mora odnositi na buduće činjenje ili nečinjenje dok naknadni pristanak nema učinka.⁴⁴

Pristanak je valjan samo ako je osoba sposobna i slobodna donijeti odluku glede stupanja u spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju. Nepostojanje pristanka je oboriva pretpostavka koja prebacuje na optuženika teret dokazivanja da je postojao valjan pristanak i to naročito u slučajevima primjene sile ili izjave prijetnje prema žrtvi ili nekoj drugoj osobi, odnosno kada žrtva zbog svog fizičkog stanja nije bila u stanju izraziti svoj pristanak (npr. jer

⁴² Turković, K., op. cit., str. 153.

⁴³ VSRH, I Kž 474/09-3 od 30. lipnja 2010. godine.

⁴⁴ Radačić, I., op. cit., str. 40.

spava, ili je pod utjecajem opojnih sredstava ili je u besvjesnom stanju, ili u slučaju da je žrtva u odnosu zavisnosti ili podređenosti prema počinitelju zbog imovinskog, obiteljskog, društvenog, zdravstvenog ili drugog stanja ili teških prilika, odnosno ako je prijevarom odnosno obmanom navedena na spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju, ili je spolni odnošaj ili s njime izjednačena pravna radnja izvršena nad osobom kojoj je protupravno oduzeta sloboda).⁴⁵

Što se tiče pristanka, može se istaknuti presuda Vrhovnog suda broj I Kž 390/07-7 iz koje proizlazi da je žrtva silovanja u noćnom tramvaju prišla počinitelju kojeg nije poznavala od ranije, gdje su proveli neko vrijeme zajedno te se onda uputili u park. Presuda je značajna jer njome Sud potvrđuje da je ovakvo postupanje žrtve lakomisleno, ali da ipak ne daje pravo počinitelju zaključiti kako je ona time dala i svoj pristanak na spolni odnos ili s njime izjednačenu radnju. Sud ističe da je potrebno razlučiti sferu socijalnih kontakata od sfere seksualne slobode odlučivanja. Ovdje je žrtva jasno i nedvosmisleno počinitelju iskazala protivljenje stupanju u spolni odnošaj ili radnji izjednačenoj s njime, govoreći mu da to ne želi, izmičući glavu u pokušajima poljupca, otimajući se i ne dozvoljavajući da ju skida. Za to vrijeme on ju je čvrsto držao za ruku i ošamario tako da je glavom udarila o zid te joj zaprijetio da joj može slomiti sve kosti u ruci nakon čega je ona, uviđajući nesklad u fizičkoj snazi između njih dvoje, odlučila glumiti suradnju kako bi smanjila na minimum potencijalni rizik za svoj tjelesni integritet. Dakle, ovakvo postupanje žrtve uslijedilo je nakon što je ona prethodno dala do znanja počinitelju da ne želi nikakve aktivnosti koje bi zadirale u njenu spolnu slobodu pa se samim time ne može niti smatrati pristankom.⁴⁶

3.6. Oblik krivnje

Kazneno djelo silovanja moglo se počiniti samo s namjerom. Nužno je da namjera obuhvati svijest o primjeni sile ili prijetnje te svijest o izostanku pristanka žrtve na spolni odnošaj ili s njim izjednačene spolne radnje. Namjera može biti izravna i neizravna, a u slučaju ovog kaznenog djela dovoljno je da se radi o neizravnoj namjeri, što znači da počinitelj, u vrijeme primjene nasilja ili prijetnje, smatra mogućim ozbiljnost otpora žrtve pa pristaje na poduzimanje spolne radnje i pod cijenu da je otpor ozbiljan. Ukoliko počinitelj smatra da postoji pristanak žrtve u zabludi je o biću kaznenog djela što je u vrijeme važenja Zakona iz

⁴⁵ Kurtović Mišić, A., Garačić, A., Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 17, br. 2(2010), str. 600-601.

⁴⁶ VSRH, I Kž 390/07-7 od 10. srpnja 2007. godine.

1997. godine isključivalo krivnju i kad je bila otklonjiva jer se nehaj nije kažnjavao čime se stvarala pravna praznina na štetu zaštite žrtava.⁴⁷

3.7. Dovršenost i pokušaj kaznenog djela silovanja

Silovanje se smatra dovršenim kada počinitelj započne izvršavati spolni odnošaj ili s njime izjednačenu radnju s time da se ne traži da spolni odnošaj bude dovršen, tj. ne traži se *emmissio seminis* kao niti defloracija silovane osobe. S tim u vezi, samo dodirivanje spolnih organa nije dovoljno, već mora doći barem do djelomičnog prodiranja muškog spolnog organa u ženski spolni organ. Kod radnji izjednačenih sa spolnim odnošajem potrebno je da dođe barem do djelomičnog prodiranja spolovилом u anus ili prodiranja prstima, šakom ili nekim predmetom u vaginu. Dovršenim kaznenim djelom silovanja smatra se uvlačenje prsta u spolovило žrtve jer predstavlja prodiranje kod radnje izjednačene sa spolnim odnošajem, a u ovu skupinu spada i neka spolna radnja izjednačena sa spolnim odnošajem koju izvrši počinitelj nakon što ne uspije izvršiti spolni odnošaj.⁴⁸

O dvojbi radi li se o dovršenom kaznenom djelu silovanja odlučivao je Vrhovni sud u presudi broj I Kž 11/12-10. Sud je utvrdio kako je počinitelj uporabom sile u jednom trenutku svojim spolovилом, iako djelomično i nakratko, uspio prodrijeti u analni otvor žrtve te upravo to Sud navodi kao odlučnu činjenicu budući da prodiranje spolnog organa počinitelja u analni otvor žrtve predstavlja spolnu radnju izjednačenu sa spolnim odnošajem. Time je počinitelj dovršio kazneno djelo silovanja, a sve ostale radnje koje je još poduzeo (poput pokušaja da stavi prst ili spolovило u spolni organ žrtve) samo potvrđuju njegovu namjeru da prisili oštećenicu na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju.⁴⁹

Osim dovršenog kaznenog djela silovanja, Kazneni zakon iz 1997. godine kažnjavao je i pokušaj silovanja, i to iz razloga propisane sankcije. Naime, u 33. članku se navodi da će se za pokušaj kaznenog djela kazniti ona osoba koja s namjerom započne ostvarenje takvog djela za koje se, prema zakonu, može izreći zatvorska kazna u trajanju od pet godina ili teža kazna, dok je pokušaj drugog kažnjivog djela kažnjiv je samo kad zakon to izričito predviđa. Iz navedenog proizlazi da u skupinu kaznenih djela kod kojih se kažnjava pokušaj spada i kazneno djelo silovanja jer se ono sankcionira kaznom zatvora u trajanju od tri do deset

⁴⁷ Turković, K., op. cit., str. 154.

⁴⁸ Ibid, str. 155.

⁴⁹ VSRH, I Kž 11/12-10 od 3. travnja 2012. godine.

godina. Također, navodi se da se počinitelj koji je pokušao ostvarenje kaznenog djela može kazniti kao da je djelo dovršeno ili kazniti blažom kaznom, a onaj počinitelj koji je ostvarenje djela pokušao neprikladnim sredstvom ili prema neprikladnom objektu može biti oslobođen kazne.⁵⁰

Pokušaj silovanja postoji u slučaju kada do obljube nije došlo iako je počinitelj započeo s primjenom sile ili prijetnje kako bi žrtvu prisilio na spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju. Primjerice, tu bi pripadale situacije u kojima počinitelj nije uspio svladati žrtvin otpor ili je žrtva pobjegla, ili su u pomoć žrtvi priskočile druge osobe ili ako nije došlo do erekcije počiniteljeva spolnog organa.⁵¹ Valja istaknuti problem koji se vrlo često javljao u praksi i izazivao poteškoće, a to je razlikovanje između pokušaja kaznenog djela silovanja i dovršenog kaznenog djela bludnih radnji. Primarno je utvrditi namjeru počinjenja što često nije nije nimalo lako. Članak 193. Kaznenog zakona normira bludne radnje negativnom definicijom tako da obuhvaća sve one kažnjive radnje u području spolnosti koje ne predstavljaju prisilu na spolni odnošaj odnosno s njim izjednačenu spolnu radnju, što znači da obuhvaća one situacije koje nisu određene kao kažnjive u člancima 189., 190. i 191. Temeljem toga, može se konstatirati kako se radi o kaznenom djelu bludnih radnji tek nakon što se utvrdi da se, s obzirom na okolnosti, počinjena radnja ne može smatrati pokušajem silovanja.

Kada je riječ o pokušaju silovanja može se istaknuti presuda broj I Kž 770/07-3 kojom je Vrhovni sud potvrdio da se u konkretnom slučaju zaista radilo o pokušaju silovanja. Naime, Sud je utvrdio da su iz činjeničnog opisa kaznenog djela vidljiva sva zakonska obilježja kaznenog djela silovanja u pokušaju budući da je počinitelj uporabom sile pokušao izvršiti obljubu nad žrtvom protiv njene volje, i to na način da ju je iznenada napao s leđa, oborio na krevet i pokušao joj podići spavaćicu, koju je i potrgao dok ju je dirao po grudima. Ključno je promišljanje Suda da već same te radnje ulaze u sferu pokušaja kaznenog djela silovanja, te da pri tom nije od značaja to što počinitelj nije udarao niti prijetio žrtvi, niti ju dirao po spolnom organu ili skidao sa sebe odjeću.⁵²

⁵⁰ Novim Kaznenim zakonom iz 2011. godine uvedene su neke izmjene u normiranju pokušaja kaznenog djela. Tako je sada pokušaj uređen 34. člankom u kojem se navodi da će se ona osoba koja, s namjerom da počinii kazneno djelo, poduzme radnju koja prostorno i vremenski neposredno prethodi ostvarenju bića kaznenog djela, kazniti za pokušaj ako se za to kazneno djelo može izreći kazna u trajanju od pet godina ili teža kazna, te u slučaju kada zakon izričito propisuje kažnjavanje za pokušaj. I dalje je zadržana mogućnost da se počinitelj pokušaja kaznenog djela blaže kazni, ili da se osloboditi kazne počinitelj koji iz grube nerazumnosti pokuša počinjenje kaznenog djela neprikladnim sredstvom ili prema neprikladnom objektu.

⁵¹ Bačić, F., Pavlović, Š., op. cit., str. 675.

⁵² VSRH, I Kž 770/07-3 od 21. listopada 2008. godine.

Valja istaknuti i iduću presudu koja je od važnosti jer njome Vrhovni sud iznosi svoje stajalište o razlučivanju kaznenog djela silovanja u pokušaju od bludnih radnji.

Presudom broj I Kž 120/10-4, Vrhovni sud ističe da u konkretnom slučaju nije dokazana namjera počinitelja za ostvarenjem nasilnog spolnog odnosa sa žrtvom, već njegovo kažnjivo postupanje obuhvaća samo kazneno djelo bludnih radnji. U prilog tome navodi jasan i precizan iskaz žrtve o poduzimanju spolnih radnji od strane počinitelja koje su bile ograničene na dodirivanje njenih erogenih zona. Nije sporno da je počinitelj primijenio silu zbog otpora i protivljenja žrtve plakanjem, nakon čega ju je pustio te sjeo na susjedni krevet. Sud nalazi bitnim naglasiti da sama činjenica primjene sile ujedno ne čini izvjesnom i namjeru za obavljanjem spolnog odnosa protivno volji žrtve, tim više što ju počinitelj nije ni na koji način izrazio - niti verbalno niti konkretno poduzetim radnjama, a upravo je za razgraničenje kaznenog djela pokušaja silovanja od bludnih radnji ključna namjera počinitelja.⁵³

3.8. Dragovoljni odustanak

Dragovoljni odustanak bio je uređen 34. člankom Kaznenog zakona i predviđao je oslobođenje od kazne za počinitelja koji je dragovoljno odustao od kažnjivog pokušaja kaznenog djela. U članku se još navodi kako takav odustanak postoji ukoliko je počinitelj dragovoljno prekinuo započeto počinjenje kaznenog djela, a pri tome je kod njega postojala svijest da je radnju prema svim okolnostima mogao dovršiti, ili ukoliko je nakon dovršetka radnje spriječio nastupanje posljedice. Propisano je također i da će se počinitelj kazniti za one radnje koje tvore neko drugo samostalno kazneno djelo iako je dragovoljno odustao od počinjenja kaznenog djela.⁵⁴

Odustajanje od kažnjiva pokušaja silovanja postoji ako je počinitelj dobrovoljno prekinuo započeto počinjenje kaznenog djela iako je bio svjestan da je radnju mogao dovršiti, odnosno, onda kada je počinitelj mogao obaviti prisilni spolni odnos ili s njim izjednačenu spolnu radnju bez većeg rizika. Djelo bi mogao počiniti jer ga u tome ne ometa bilo kakva izvanjska okolnost, on je „gospodar“ svoje odluke, ali ipak odustaje bez vanjskog fizičkog ili psihičkog

⁵³ VSRH, I Kž 120/10-4 od 10. veljače 2011. godine.

⁵⁴ Novim Kaznenim zakonom koji je na snazi od 1. siječnja 2013. godine izvršena je terminološka promjena u smislu da je sadašnji naziv dobrovoljni odustanak. Od sadržajnih promjena, proširena je mogućnost fakultativnog oslobođenja od kazne pa se sada može osloboditi kazne i počinitelj koji je svojevolutno poduzeo radnju spriječavanja počinjenja kaznenog djela, a djelo je ipak ostalo nedovršeno iz razloga koji je neovisan od radnje koju je on poduzeo (tzv. nekauzalni odustanak). Objavljeno u: Milivojević Antoliš, L., Pogled u novi Kazneni zakon i njegove značajnije promjene, Policijska i sigurnost, br. 2(2012), str. 375.

utjecaja. Dakle, počiniteljeva autonomna odluka je temelj za dobrovoljni odustanak. Ukoliko počinitelj posluša zamolbu ili nagovor žrtve ili se sažali nad njezinim stanjem i položajem pa odustane od izvršenja spolnog odnošaja ili s njime izjednačene spolne radnje, radi se o dobrovoljnosti.⁵⁵ Valja istaknuti da dobrovoljni odustanak ne postoji ako je on nastupio kao posljedica koju su izazvale neke vanjske okolnosti (npr. kada počinitelj odustane od dovršenja djela zbog stalnog pružanja otpora žrtve, ili zbog nedovoljne erekcije ili iz razloga što žrtva ima menstruaciju). Nadalje, Turković ističe da se mora raditi o konačnom odustanku od nesvršenog pokušaja jer ako silovatelj dopusti žrtvi da se pomokri ili popije vodu pa ona to iskoristi i pobjegne, nema dragovoljnog odustanka.⁵⁶

Ovakva stajališta potvrđena su i narednim presudama Vrhovnog suda. U presudi I Kž 687/09-3, Vrhovni sud se poziva na definiciju dragovoljnog odustanka i napominje da je za takav odustanak bitno da je počinitelj započeo s ostvarivanjem obilježja kaznenog djela i da je pri tome svjestan kako radnju može dovršiti, da ga u tome ne sprječava žrtva ili treća osoba, te da svojom voljom ipak odluči prekinuti započeto djelo. U konkretnom slučaju, utvrđeno je da počinitelj nije odustao od dovršenja kažnjivog pokušaja kaznenog djela silovanja radi snažnog otpora žrtve ili neke druge vanjske smetnje koja bi ga omela u dovršenju djela, niti zbog prijetnje žrtve da će ga prijaviti policiji. Obrana žrtve nije bila takvog intenziteta da bi sama po sebi dovela do odustanka počinitelja, a treba istaknuti i kako se događaj odvijao u vinogradu u kojem nije bilo nikoga u blizini pa njezino vikanje nitko nije mogao čuti. Slijedom toga, Sud je zaključio da je počinitelj, s ciljem da zadovolji svoj spolni nagon, počeo dirati žrtvu po grudima i spolovilu preko odjeće, srušio ju na tlo i legao na nju, pokušavajući se skinuti i izvaditi svoj spolni organ dok se žrtva opirala i gurala ga od sebe prijeteci mu da će ga prijaviti, te je počinitelj naposljetku odustao od svoje namjere i udaljio se, čime je počinio kazneno djelo pokušaja silovanja uz dragovoljni odustanak.⁵⁷

Presuda Vrhovnog suda I Kž 396/08-4 značajna je jer u njoj Sud jasno iznosi stajalište da u slučaju bijega žrtve nema dobrovoljnog odustanka. Naime, počinitelj je žrtvu odvezao na osamljeno mjesto u šumi te ju je, unatoč verbalnom protivljenju i fizičkom otporu koji je pružala, rukama dirao po grudima i spolovilu nakon čega je oborio sjedište vozila i svom težinom tijela legao na nju, koja je još bila vezana sigurnosnim pojasom te ju nastavio dirati po nogama i po spolovilu preko hlača te na silu pokušao otvoriti šlic na njezinim hlačama. Tijekom cijelog tog razdoblja žrtva je na jasan način iskazivala svoje protivljenje počinitelju,

⁵⁵ Bačić, F., Pavlović, Š., op. cit., str. 675.

⁵⁶ Turković, K., op. cit., str. 155-156.

⁵⁷ VSRH, I Kž 687/09-3 od 8. prosinca 2009. godine.

odbijajući ga kad ju je pokušavao poljubiti, pružajući fizički otpor i govoreći mu da ne želi ništa s njim. Kada joj se pružila prilika, otvorila je vrata automobila i pobjegla. Uzimajući u obzir ove utvrđene okolnosti, Vrhovni sud je ustanovio kako ovdje nije riječ o dobrovoljnom odustanku optuženika od dovršenja djela, već je dovršenje započetog djela počinitelja spriječeno bijegom žrtve s mjesta događaja.⁵⁸

3.9. Zakonski oblici kaznenog djela silovanja

Osnovni oblik silovanja opisan je u članku 188. stavku 1. Kaznenog zakona koji propisuje i kaznu zatvora za počinjenje u trajanju od tri do deset godina. Pored osnovnog oblika Zakon razlikuje i više kvalificiranih oblika određenih stavcima 2., 3., 4., 5., i 6. istog članka za koje propisuje kaznu od tri do petnaest godina zatvora. Kvalificirani oblici kaznenog djela silovanja su postojali onda kada počinitelj kazneno djelo ostvari:

- a) na osobito okrutan način,
- b) na osobito ponižavajući način,
- c) ako je istom prigodom, prema istoj žrtvi, ostvareno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji od više počinitelja,
- d) ako je prouzročena smrt silovane osobe,
- e) ako je silovana osoba teško tjelesno ozljeđena ili joj je zdravlje teško narušeno,
- f) ako je silovana ženska osoba ostala trudna,
- g) ako je kazneno djelo iz članka 188. stavka 1. Zakona ostvareno prema osobi koja je maloljetna,
- h) ako je kazneno djelo pod a), b), c), d), e) i f) ostvareno prema osobi koja je maloljetna,
- i) ako je kaznenim djelom pod a), b) i c) ostvarena posljedica pod d), e) i f).⁵⁹

Kvalifikatorne okolnosti svrstavale su se u dvije skupine, od kojih je prva skupina obuhvaćala modalitete radnje – na osobito okrutan način, osobito ponižavajući način ili silovanje od strane više počinitelja; i dob žrtve – maloljetnost. Bitna je počiniteljeva namjera, on je morao znati i htjeti (tada je riječ o izravnoj namjeri) ili pristati (neizravna namjera) na to da žrtva pati ili da bude ponižena, ili da više osoba izvrši više spolnih odnošaja ili s njime izjednačenih spolnih radnji, ili da je žrtva maloljetna. U drugu skupinu spadaju okolnosti koje se odnose na

⁵⁸ VSRH, I Kž 396/08-4 od 27. svibnja 2008. godine.

⁵⁹ Garačić, A., Kazneno djelo silovanja: kvalificirani oblici i odgovornost za težu posljedicu, Hrvatska pravna revija, br. 7(2001), str. 2-3., dostupno na: http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/AGaracic-Kazneno_djelo_silovanja.pdf

teže posljedice – smrt, teška tjelesna ozljeda ili teško narušeno zdravlje te trudnoća žrtve; za njih je bio dovoljan i nehaj odnosno predvidivost posljedice.⁶⁰ Ukoliko je teža posljedica ostvarena s namjerom, ne radi se o ovom obliku kvalificiranog silovanja nego postoji stjecaj između osnovnog oblika silovanja i nekog drugog kaznenog djela (npr. silovanje i ubojstvo ili silovanje i teška tjelesna ozljeda) što ne vrijedi ako dođe do trudnoće ženske osobe, čak i u slučaju namjere jer tada kvalifikacija ostaje ista. Ne radi se o stjecaju niti kada nastupi tjelesna ozljeda pri počinjenju silovanja, već se ta posljedica može cijeliti kao otegotna okolnost za počinitelja i postići odmjerenije strože kazne. U praksi se pokazala problematičnom procjena je li teža posljedica rezultat namjere ili nehaja, a nerijetko se u postupanju počinitelja ostvare i dva kvalificirajuća oblika silovanja te se tada treba utvrditi oba oblika iako se drugi kvalificirajući oblik može cijeliti kao otegotna okolnost u donošenju odluke o kazni.⁶¹

⁶⁰ Radačić, I., op. cit., str. 41-42.

⁶¹ Garačić, A., op. cit., str. 6.

IV. Kazneno djelo silovanja prema Kaznenom zakonu iz 2011. godine

4.1. Novine u reguliranju seksualnih delikata

Novi Kazneni zakon⁶² donesen je u listopadu 2011. godine, a na snagu je stupio 1. siječnja 2013. godine. Njegovim stupanjem na snagu došlo je do značajnih izmjena u kaznenom zakonodavstvu, a to je obuhvatilo i seksualne delikte, posebice što se tiče normativnog reguliranja. Ciljevi reforme kojima su se vodili Vlada Republike Hrvatske i radna skupina pri izradi zakona bili su: usklađivanje Zakona s međunarodnim dokumentima, usklađivanje s drugim propisima RH, osuvremenjivanje općeg i posebnog dijela KZ, otklanjanje zakonskih proturječja i neusklađenosti, poboljšanje kaznenopravnog položaja žrtve, unaprjeđenje sustava kaznenopravnih sankcija, promjene u posebnom dijelu preispitivanjem postojećih inkriminacija, uvođenjem novih inkriminacija, osuvremenjivanjem pojedinih kaznenih djela.⁶³

Jedna od osnovnih promjena koje su uslijedile jest promjena naziva glave u kojoj su sadržani seksualni delikti, kao i promjena njezine strukture. Naime, spomenuti delikti su novim Zakonom raspoređeni u dvije odvojene glave umjesto u dotadašnju jednu. Napravljena je razlika između kaznenopravne zaštite punoljetnih osoba i osoba do osamnaest godina života odnosno djece, pa se tako zaštita odraslim osobama pruža u Glavi XVI. koja nosi naziv Kaznena djela protiv spolne slobode, a djeci u Glavi XVII. – Kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanje djeteta. Kaznena djela protiv spolne slobode obuhvaćaju: spolni odnošaj bez pristanka (članak 152.), silovanje (čl.153.), teška kaznena djela protiv spolne slobode (čl. 154.), bludne radnje (čl. 155.), spolno uznemiravanje (čl. 156.) i prostituciju (čl.157.).

Iz samog naziva glave proizlazi da je objekt zaštite spolna sloboda (iz naziva je uklonjeno ćudoređe koje je, uz spolnu slobodu, bilo objekt zaštite u ranije važećem Zakonu). Spolna sloboda podrazumijeva slobodu svakog ljudskog bića da bira mjesto, vrijeme, način i osobu s kojom će stupiti u spolni odnos. Iz toga proizlazi kako štititi spolnu slobodu znači štititi spolni integritet i i spolno samoodređenje, što obuhvaća zaštitu od nedobrovoljnih spolnih radnji (spolni odnošaj bez pristanka, silovanje, bludne radnje).⁶⁴ Od sadržajnih izmjena među bitnijima su uvođenje kaznenog djela spolnog odnošaja bez pristanka i uvođenje novog kaznenog djela spolnog uznemiravanja, te drukčija regulacija kvalificiranih seksualnih

⁶² Kazneni zakon, Narodne novine, broj 125/2011., 144/2012., 56/2015., 61/2015.

⁶³ Smjernice Vlade Republike Hrvatske za izradu novog Kaznenog zakona (prosinac, 2009.), dostupno na: <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=40507>

⁶⁴ Turković K. u: Derenčinović, D., Cvitanović, L., Munivrana Vajda, M., Turković, K., Posebni dio kaznenog prava, 1. izdanje, Zagreb, 2013., str. 157.

delikata koji su objedinjeni u članku 154. pod nazivom Teška kaznena djela protiv spolne slobode. Definicija se kaznenog djela silovanja nije značajnije mijenjala, osim što je ono uvođenjem kaznenog djela spolnog odnošaja bez pristanka, u nomotehničkom smislu postalo njegov kvalificirani oblik.⁶⁵

4.2. Spolni odnošaj bez pristanka

Spolni odnošaj bez pristanka je kazneno djelo koje je uvedeno kao novina Kaznenim zakonom iz 2011. godine i sada je bazično djelo u XVI. glavi Zakona koja normira kaznena djela protiv spolne slobode. Regulirano je 152. člankom u kojem se navodi da će se osoba koja s drugom osobom bez njezinog pristanka izvrši spolni odnošaj ili s njime izjednačenu radnju, ili koja navede drugu osobu da bez svog pristanka s trećom osobom izvrši ranije spomenute radnje, ili da sama nad sobom bez svog pristanka izvrši sa spolnim odnošajem izjednačenu radnju, kazniti zatvorskom kaznom u trajanju od šest mjeseci do pet godina. U idućem stavku određuje se kazna zatvora do tri godine za počinitelja ovog djela koji je bio u otklonljivoj zabludi glede pristanka. Nadalje, od važnosti je treći stavak 152. članka koji definira postojanje, ali i izostanak pristanka. Tako se navodi da pristanak postoji kada osoba svojom voljom odluči stupiti u spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju i kada je ona sposobna donijeti i izraziti takvu odluku. Pristanak izostaje kada je spolni odnošaj i s njime izjednačena spolna radnja izvršena uz uporabu prijetnje, prijevare, zlouporabom položaja prema osobi koja se nalazi u odnosu zavisnosti prema počinitelju, iskorištavanjem stanja osobe zbog kojeg ona nije bila sposobna izraziti svoje odbijanje ili nad osobom kojoj je protupravno oduzeta sloboda.

Danas vladaju općeprihvaćena mišljenja o nužnosti sankcioniranja svakog spolnog odnošaja ili s njime izjednačene radnje koje se poduzimaju bez pristanka osobe. To se očituje u tome da se kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka temelji na komparativnim rješenjima nekih europskih država koje postupaju u skladu s tim zahtjevima (poput Velike Britanije ili Belgije koje u svom zakonodavstvu imaju sličnu definiciju silovanja), ali i na konvencijama i preporukama Vijeća Europe. Vijeće Europe je u Preporuci (2002)⁵ zauzelo stav da zemlje članice Vijeća trebaju kriminalizirati svaki spolni odnošaj počinjen bez pristanka osobe, čak i kada ta osoba nije pokazivala nikakve znakove otpora. Vijeće taj svoj stav još jasnije ističe u Konvenciji o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i obiteljskog nasilja tražeći od

⁶⁵ Rittossa, D., Martinović, I., op. cit, str. 529.

stranaka Konvencije da inkriminiraju svaki nekonsenzualni spolni odnos ili navođenje na nekonsenzualni spolni odnos.⁶⁶

Iako se radi o novom kaznenom djelu, ono u sebi sadrži neke elemente koji djelomice odgovaraju pojedinim člancima Kaznenog zakona iz 1997. godine, i to stavicima koji su uređivali spolni odnošaj s nemoćnom osobom, prisilu na spolni odnošaj, spolni odnošaj zlouporabom položaja i zadovoljavanje pohote pred djetetom ili maloljetnom osobom.⁶⁷ U prvom stavku članka potvrđuje se da je ovo kazneno djelo bazično djelo protiv spolne slobode jer ga ostvaruje počinitelj koji s drugom osobom izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu radnju bez njezina pristanka, navede drugu osobu da s trećom osobom izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju bez pristanka ili da bez pristanka izvrši nad samom sobom spolnu radnju izjednačenu sa spolnim odnošajem, a pri tome se ne zahtijeva da se ispune još neke dodatne okolnosti koje su potrebne da bi se radilo o ostalim kaznenim djelima iz ove glave. S time u vezi, od kaznenog djela silovanja razlikuje se po tome što se može počiniti bez uporabe sile ili prijetnje da će se uzravno napasti život ili tijelo silovane ili druge osobe, pa čak i radnjom navođenja žrtve od strane treće osobe, sastavljene od lažnog, skrivenog usmjeravanja žrtve da s drugom osobom obavi prividno dobrovoljni spolni odnošaj ili s njime izjednačenu spolnu radnju, ili da to obavi nad samom sobom, što žrtva zapravo najčešće ne želi ili nije svjesna postojanja i značenja pristanka jer je dovedena u zabludu. Ukoliko bi žrtva naknadno dala pristanak to bi bilo irelevantno za postojanje kaznenog djela.⁶⁸

Zakonsko reguliranje pristanka na spolni odnos iz stavka 3. ovog članka predstavlja jednu od najvažnijih legislativnih novosti u području seksualnih delikata čime se dozvoljava slobodno izražavanje seksualnosti temeljem valjanog pristanka, bez uplitanja države, te isto tako aktiviranje mehanizma državne zaštite kada takav pristanak izostane. Definicija pristanka sastavljena je od tri elementa koji moraju biti kumulativno ispunjeni jer se u suprotnom smatra da nema pristanka na spolnu aktivnost. To su svojevrijednost, sposobnost za donošenje odluke i sposobnost za izražavanje odluke.⁶⁹ Pristanak se može dati izrijeком ili jasno izraženom konkludentnom radnjom, a pristankom se ne smatra nepostojanje otpora žrtve, njezina pasivnost i stanje bez svijesti. Posebno nema pristanka ako je žrtva fizički ili mentalno hendikepirana ili zavisna, te u slučajevima zlouporabe položaja što se može javiti, primjerice,

⁶⁶ Grozdanić, V., Sršen, Z., Kaznenopravni odgovor na seksualno nasilje, Riječki teološki časopis, vol. 19, br. 2(2011), str. 328.

⁶⁷ Garačić, A., Novi kazneni zakon, Organizator, Zagreb, 2013., str. 355.

⁶⁸ Pavlović, Š., Kazneni zakon: zakonski tekst – komentari – sudska praksa – pravna teorija, 3. izdanje, Rijeka, 2015., str. 746.

⁶⁹ Rittossa, D., Martinović, I., op. cit, str. 534-535.

kod skrbništva, udomiteljstva ili odnosa zasnovanog na ugovoru o doživotnom uzdržavanju.⁷⁰ Svrha odredbe stavka 3. jest i da se teret dokazivanja prebaci na okrivljenog tako što optužba mora dokazati spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju i neku od navedenih okolnosti (prijetnja, prijevara, zlouporaba položaja, iskorištavanje stanja osobe, protupravno oduzeta sloboda), a na okrivljeniku je da dokaže da postoji pristanak. Time se ne vrijeđa presumpcija nevinosti jer se radi o podjeli tereta dokazivanja (sharing of burden of proof), najprije tužitelj mora dokazati određene okolnosti da bi se potom teret dokazivanja prebacio na okrivljenika.⁷¹

4.3. Zakonska definicija i promjene kaznenog djela silovanja

U novom Kaznenom zakonu silovanje je uređeno u članku 153., i to u 1. stavku koji propisuje da će se osoba koja uporabom sile ili prijetnje da će izravno napasti na život ili tijelo silovane ili druge osobe počiniti kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka iz članka 152. st.1. Kaznenog zakona, kazniti kaznom zatvora od jedne do deset godina. I ovdje se kao i kod kaznenog djela spolnog odnošaja bez pristanka predviđa mogućnost otklonjive zablude glede postojanja pristanka te se predviđa kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina.

Kako je već ranije istaknuto, definicija kaznenog djela silovanja nije se značajnije mijenjala osim što je samo djelo postalo kvalificirani oblik novouvedenog kaznenog djela spolnog odnošaja bez pristanka. Uslijed ranijim Zakonom prihvaćene rodne neutralnosti, počinitelj i žrtva silovanja mogu biti i muškarac i žena. Da bi se radilo o silovanju počinitelj mora počiniti spolni odnošaj bez pristanka iz članka 152. uporabom sile ili prijetnje da će izravno napasti na život ili tijelo silovane ili druge osobe. Pojam sile ili prijetnje u većemu odgovara svemu onome što je već obrazloženo u ranijem dijelu rada.⁷²

Vezano uz navedeno, zanimljivo je istaknuti presudu Vrhovnog suda broj I Kž 741/2014-4 u kojoj se radi o višestrukim spolnim odnošajima izvršenima primjenom sile i prijetnje prema žrtvi. Naime, nakon što je žrtva ušla u određeni lokal, počinitelj je odmah zaključao vrata i oduzeo joj mobitel te ju prisilio da konzumira drogu, da bi potom, protivno njenoj volji, s njom izvršio višestruke spolne odnošaje i s njim izjednačene spolne radnje. Sud je utvrdio kako je žrtva u ovakvu situaciju dovedena radi ozbiljnih prijetnji počinitelja da će ubiti nju i

⁷⁰ Pavlović, Š., op. cit., str. 748-749.

⁷¹ Rittossa, D., Martinović, I., op. cit., str. 536-537.

⁷² Vidi supra, str. 13.

njezinu obitelj, dok se primjena sile očituje u omamljivanju žrtve opojnom drogom MDPV čime je slomljen njezin otpor i omogućeno počiniteljevo zadovoljenje spolnog nagona protivno njenoj volji. Iako je žrtva navela da je dobrovoljno pristala da uzme drogu, Sud je mišljenja kako ju je na konzumaciju nagovorio počinitelj uvjeravajući je da će od toga moći više popiti, a pri tom žrtva nije znala kakve posljedice ta droga uzrokuje dok je počinitelj znao da će na taj način uspjeti slomiti njen otpor jer je riječ o sintetičkoj drogi koja stimulativno djeluje na središnji živčani sustav i koja uzrokuje psihodelične efekte, seksualnu stimulaciju, paranoidne psihoze, napadaje panike, haluciniranje pa čak i smrt. Dakle, Sud zaključuje kako počinitelj nije primjenio fizičku već kompulzivnu silu, i to u obliku omamljivanja žrtve sintetičkom drogom čime je slomio njen otpor i izvršio kazneno djelo silovanja.⁷³

Može se spomenuti i presuda Vrhovnog suda, broj I Kž 546/2015-4., u kojoj nije bilo sporno da je između počinitelja i žrtve došlo do spolnog odnošaja, već to što je počinitelj poricao upotrebu sile. Sud je u presudi ustvrdio kako se ipak radilo o upotrebi sile što je zaključio razmatrajući materijalne dokaze, ozljede na tijelu žrtve i medicinsku dokumentaciju o tim ozljedama, te uzimajući u obzir iskaz žrtve. Svoj zaključak Sud temelji na utvrđenim modricama i ogrebotinama na tijelu žrtve, i to u predjelu prsa, ruku i nogu, što se podudara i s njenim iskazom da joj je optuženik kleknuo u predjelu rebra, čvrsto stezao ruke i pokušao razdvojiti noge.⁷⁴

I u presudi Vrhovnog suda broj I Kž 56/2016-4 utvrđeno je kako je počinitelj iskazao posebnu upornost u činjenju kaznenog djela silovanja višesatnom uporabom sile i prijetnje prema žrtvi, no ipak je na kraju odustao od dovršenja djela zbog stalnog otpora i vikanja žrtve. Naime, u svom iskazu žrtva je jasno opisala upotrebu sile od strane počinitelja koja se očituje u tome da je odbio napustiti njezin stan, inzistirajući na spolnom odnosu, a nakon što je ona to odbila, zgrabio ju je za tijelo i odvuкао do spavaće sobe, bacio na krevet, skinuo donji dio pidžame i raširio joj noge. Kada je počeo skidati hlače žrtva se izvukla i otišla do prozora kako bi zvala pomoć, no počinitelj ju je odvuкао od prozora i oborio na pod gdje su se borili. Žrtva je čvrsto šakom stisnula i zarila nokte u njegov ukrućeni ud te ga time raskrvarila, nakon čega je otišao u kupaonicu. Po povratku je nastavio inzistirati na spolnom odnošaju i vikati te je žrtvi skinuo gaćice, pri čemu joj je prijetio da će je rasporediti nožem i razrezati joj spolovilo te da će ih oboje ubiti. Zgrabio ju je i bacio na pod te je jednom rukom držao njene ruke iznad glave, a drugom ju je dirao po spolovilu pokušavajući gurnuti prste unutra. Istodobno je lijevom

⁷³ VSRH, I Kž 741/2014-4 od 14. travnja 2016. godine.

⁷⁴ VSRH, I Kž 546/2015-4 od 17. svibnja 2016. godine.

koljenom pritiskao njezinu nogu iznad gležnja, a kad je počela vikati i dozivati pomoć stavio joj je ruku na usta i nekoliko puta udario njezinom glavom o pod.⁷⁵

Treba napomenuti kako je novim Kaznenim zakonom došlo do izmjene u dijelu da kazneno djelo postoji i kada je prijetnja da će se napasti na život ili tijelo upućena bilo kojoj osobi, a ne samo osobi koja je bliska silovanoj osobi. Time je proširena inkriminacija tako da je ona sad nepovoljnija za počinitelja te predstavlja okolnost o kojoj sud mora voditi računa u svakom konkretnom slučaju.⁷⁶ Ono što je važno za istaknuti, a ide u korist počinitelja, jest promjena propisane sankcije. Naime, Zakon je smanjio minimalnu kaznu zatvora za silovanje s tri na jednu godinu, dok se za djelo počinjeno u otklonjivoj zabludi predviđa kazna od šest mjeseci do pet godina zatvora. Otklonjiva zabluda spominje se u stavku 2. članka i predstavlja novost jer uvodi mogućnost kažnjavanja ako se osoba nađe u otklonjivoj zabludi glede postojanja pristanka. Kazneno djelo silovanja je namjerni delikt te počinitelj ne bi bio odgovoran ukoliko bi se našao u ovakvoj situaciji. Stoga se svrha ove odredbe nalazi u uvođenju kažnjivosti za nehajno postupanje. Tako će počinitelj biti odgovoran za kazneno djelo, ako je prema objektivnim okolnostima i svojim osobnim sposobnostima, morao i mogao znati da pristanka nema.⁷⁷ Postavlja se pitanje zašto je zakonodavac išao na ovakvo rješenje. Rittossa i Martinović smatraju kako je intencija zakonodavca vjerojatno bila „obesnažiti neosnovane obrane okrivljenika da „nisu znali“ da nema pristanka, tj. da su smatrali da pristanak postoji“, te ističu da je širenje kažnjivosti zabluda upitno s praktičnog i sustavnoteorijskog aspekta jer se time remeti logička koherentnost općeg i posebnog dijela kaznenog prava.⁷⁸

Razmatrajući činjenice iznijete u dosadašnjem dijelu rada, s posebnim osvrtom na uređenje kaznenog djela silovanja kroz dva Kaznena zakona, dade se zaključiti kako uvijek ostaje prostora za napredak budući da ni jedan Zakon nije pružio idealna rješenja pri normiranju i sankcioniranju seksualnih delikata. Kazneni zakon iz 2011. godine izmijenivši naziv same glave u kojoj su ovi delikti uređeni, iz Kaznenih djela protiv spolne slobode i spolnog čudoređa u Kaznena djela protiv spolne slobode, potpomaže zaštitu spolne nepovredivosti svake osobe, ali i uklanjanju stigmatizacije žrtve, na koji je naziv čudoređe indirektno upućivao. Također, pozitivno je što je dana zakonska definicija pristanka, a još više i to što se navodi što se ne smatra pristankom. Time se, u određenoj mjeri, suzbijaju i ograničavaju

⁷⁵ VSRH, I Kž 56/2016-4 od 22. ožujka 2016. godine.

⁷⁶ Garačić, A., op. cit., str. 357.

⁷⁷ Turković, K., Novoselec, P., Grozdanić, V., Kurtović Mišić, A., Derenčinović, D., Bojanić, I., Munivrana Vajda, M., Mrčela, M., Nola, S., Roksandić Vidlička, S., Tripalo, D., Maršavelski, A., Komentar Kaznenog zakona, Narodne novine, 2013., str. 206-207.

⁷⁸ Rittossa, D., Martinović, I., op. cit., str. 533.

dvojbe i rasprave o tome je li u nekom konkretnom slučaju pristanak dan ili ne, čime se naročito bavi obrana počinitelja.

Iako kazneno djelo silovanja nije pretrpjelo posebne izmjene, uvedena su nova, ranije spomenuta, kaznena djela protiv spolne slobode, za čija je inkriminiranja zakonodavac trebao više pažnje posvetiti preciznosti jer se ponekad teško razgraničavaju. Možda bi Zakon pružio kvalitetnija rješenja od sadašnjih za seksualne delikte da se usredotočio na unapređenje i uklanjanje nedostataka koji su postojali u ranijim kaznenim odredbama, jer se ovako stvara dojam „zbrke“ prilikom određivanja o kojem kaznom djelu protiv spolne slobode je riječ, naročito kad je ono počinjeno u složenim okolnostima. Kritici treba izložiti i odluku zakonodavca kojom je za počinjenje kaznenog djela silovanja neopravdano smanjen minimum propisane zatvorske kazne, s tri na jednu godinu.

4.3.1. Supočiniteljstvo

Valja se dotaknuti i pitanja supočiniteljstva kad više osoba sudjeluje u silovanju, koje izaziva podijeljena mišljenja. Turković navodi stajalište Zlatarića da su seksualni delikti vlastoručna kaznena djela usmjerena na zadovoljenje seksualnog nagona te da samo ona osoba koja vrši spolni odnošaj može biti počinitelj, a ostali sudionici su poticatelji ili pomagatelji jer se tuđu spolnu radnju ne može htjeti kao svoju. Danas ipak prevladava mišljenje kako je, pored poticanja i pomaganja, kod silovanja moguće i supočiniteljstvo, što se opravdava teorijom o vlasti na djelom. Ona postavlja tezu da je supočinitelj svaka osoba koja primjenjuje silu prema žrtvi, neovisno čini li to da bi sam izvršio, ili da bi netko drugi izvršio spolni odnošaj ili s njime izjednačenu radnju, jer na taj način bitno doprinosi počinjenju silovanja i pri tome je nebitan njegov interes ili htijenje djela kao svojeg. Počiniteljem se, dakle, smatra i onaj koji vlastoručno ispunjava makar i dio bića, a biće silovanja zasigurno predstavlja primjena sile. Ukoliko osoba ostvari spolni odnošaj ili s njime izjednačenu radnju, a da nije sudjelovala u izravnoj primjeni sile ili kvalificirane prijetnje koje su to omogućile, niti je to pomagala u psihičkom obliku, neće biti odgovorna za kazneno djelo silovanja. Budući da je iskoristila stanje žrtve zbog kojeg ona nije mogla pružiti otpor, odgovarat će za kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka.⁷⁹

⁷⁹ Turković, K., u: Derenčinović..., Posebni..., cit., str. 166-167.

4.3.2. Kvalificirani oblici silovanja

Što se tiče kvalificiranih oblika silovanja, oni su sada sadržani u članku 154. pod nazivom Teška kaznena djela protiv spolne slobode, koji se primjenjuje kada su kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka i kazneno djelo silovanja počinjeni prema bliskoj osobi; prema žrtvi posebno ranjivoj zbog njezine dobi, bolesti, ovisnosti, trudnoće invaliditeta, teške tjelesne ili duševne smetnje; na osobito okrutan ili osobito ponižavajući način; iz mržnje; zajedno s jednim ili više počinitelja pri čemu je prema istoj osobi izvršeno više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolnih radnji; uz uporabu oružja ili opasnog oruđa, ili na način da je silovana osoba teško tjelesno ozlijeđena ili je ostala trudna. Stavak 2. predviđa za silovanje počinjeno pod ovim okolnostima kaznu zatvora od tri do petnaest godina, a u slučaju smrti silovane osobe kao posljedice djela, minimalna kazna iznosi pet godina zatvora. Usporedivši s ranijim Zakonom, uvedeno je nekoliko novih okolnosti koje svrstavaju djelo pod teško kazneno djelo protiv spolne slobode, to su počinjenje djela prema bliskoj osobi, prema posebno ranjivoj žrtvi, te iz mržnje i uz uporabu oružja ili opasnog oruđa. Ranjivost osobe veže se uz karakteristike žrtve (dob, bolest, ovisnost, trudnoća, invaliditet, teška tjelesna ili duševna smetnja) te uključuje situacije koje su ranije potpadale pod kazneno djelo spolnog odnošaja s nemoćnom osobom koje je ukinuto novim Kaznenim zakonom.⁸⁰

U ovom kontekstu ponovno se može istaknuti presuda broj I Kž 741/2014-4 u kojoj se Vrhovni sud bavio kvalificiranim oblikom silovanja. U navedenom slučaju radilo se o tri počinitelja koji su, između ostalog, bili osuđeni i za počinjenje teškog kaznenog djela protiv spolne slobode na način da su zajedno, prema istoj žrtvi izvršili više spolnih odnošaja ili s njim izjednačenih spolni radnji. Naime, u presudi se ističe da je žrtva, bez svoje volje, bila prisiljena da ima višestruke spolne odnose sa počiniteljima koji su je doveli u stanje omamljenosti drogom i potom vodili na više skrivenih lokacija gdje su s njom izvršili navedene radnje. Uslijed takvog stanja, žrtva nije bila u mogućnosti pružiti otpor i potražiti pomoć, a iz njezine izjave utvrđeno je i da su joj počinitelji tijekom silovanja podizali glavu i prisiljavali da konzumira drogu.⁸¹

⁸⁰ Radačić, I., Seksualno nasilje..., cit., str. 56-57.

⁸¹ VSRH, I Kž 741/2014-4, op. cit.

V. Kriminološke i viktimološke spoznaje o kaznenom djelu silovanja

5.1. Motivi počinitelja i klasifikacija silovanja

Brojni stručnjaci bave se utvrđivanjem motiva počinitelja i klasifikacijom silovanja, a jedan od najprihvaćenijih motivacijskih modela predlaže četiri osnovna oblika silovanja. Prvi od njih je silovanje radi seksualne ugone ili nagrade. S obzirom na to da za cilj ima postizanje seksualne ugone, počinitelj ne primjenjuje veću silu nego što je potrebna da bi to ostvario. Za ovaj oblik silovanja karakteristično je i da je u većoj mjeri impulzivno, nego planirano. Drugi oblik je silovanje iz bijesa. To je divljački, fizički napad motiviran osjećajima mržnje pri čemu je počinitelj obično potpuni stranac, a žrtva ima teške tjelesne ozljede i doživjela je ekstremne oblike degradacije.⁸² Još se razlikuje i silovanje zbog moći koje je primarno motivirano željom za dokazivanjem moći nad nekim. Počiniteljev cilj nije povrijediti žrtvu već ju seksualno posjedovati. Seksualnost postaje njihovo sredstvo kojim nadomještaju neispunjene potisnute osjećaje moći, autoriteta, kontrole, snage te često poriču da je spolni odnos bio nasilan, uvjereni da je žrtva uživala jer ih je seksualno željela. Četvrti oblik je sadističko silovanje koje je pomno isplanirano i ritualno, te uključuje mučenje i vezanje. Predstavlja transformaciju počiniteljeve ljutnje i moći u nešto, za njega, erotsko. Cilj je zlostavljati žrtve kako bi uživao u njihovoj patnji, bespomoćnosti, mučenju, boli i strahu.⁸³

Također, o klasifikaciji tipova silovanja piše i Cowan, razlikujući tipove prema stupnju međuljudskih odnosa između počinitelja i žrtve, od potpunog nepoznavanja pa do stupnja vrlo bliske ljubavne veze. Prvi tip je silovanje od strane potpunog neznanca, drugi je onaj u kojem je poznanik u ulozi počinitelja, treći je silovanje na izlasku s mladićem, i četvrti je onaj u kojem silovanje izvršava partner žrtve. Navodi se kako je silovanje od strane poznanika najučestaliji oblik silovanja koji se događa u 80-90% slučajeva, prema istraživanju provedenom na 3000 studentica. Pokazalo je da je 84% silovanih studentica silovao poznanik, a od njih je 57% bilo silovano u vrijeme izlaska s mladićem. Takva silovanja i silovanja od strane partnera žrtve nazivaju se „skrivena silovanja“ jer ih se ne smatra dovoljno ozbiljno, rijetko se prijavljuju, a i kad se prijave teško se procesuiraju.⁸⁴

Prema vrsti i intenzitetu duševne boli kod silovanih osoba, mogu se klasificirati sljedeće vrste silovanja i motiva: 1. prema cilju silovatelja (pokušati ostvariti brak sa žrtvom, ostvariti

⁸² Singer, M. i suradnici, *Kriminologija delikata nasilja: nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje*, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2005., str. 235-236.

⁸³ Martinjak, D., *Karakteristike počinitelja i žrtava, te situacija kaznenog djela silovanja*, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 11, br. 1(2003), str. 97.

⁸⁴ Loc. cit.

spolno zadovoljstvo, osveta prema žrtvi ili članovima njene obitelji, osramotiti žrtvu i/ili njenu obitelj, osramotiti naciju ili određenu grupaciju kojoj žrtva pripada, i bez jasnog cilja kao kod npr. teško duševno bolesnih silovatelja); 2. prema ginekološkim posljedicama (silovanje s posljedicom graviditeta, silovanje bez posljedice graviditeta, silovanje s posljedicom gubitka seksualne želje, silovanje s posljedicom spontanog abortusa ako je silovana trudnica); 3. prema nasilničkom ponašanju (fizičko zlostavljanje i nastale somatske traume, bez fizičkog zlostavljanja i somatskih trauma); 4. prema javnosti (silovanje bez svjedoka, silovanje pred svjedocima i/ili publikom, silovanje radi ciljane publike koju treba obezvrijediti, zastrašiti ili osramotiti); 5. prema broju silovatelja (jedan silovatelj i jedan spolni odnošaj, jedan silovatelj i više uzastopnih spolnih odnošaja, više silovatelja i više spolnih odnošaja); 6. prema bračnom stanju (silovanje osoba koje su u braku, silovanje osoba u trajnoj emocionalnoj vezi i silovanje osoba koje nisu u vezi niti u braku); 7. prema religioznosti (ateist, vjernik, i to iste vjere kao silovatelj ili različite vjere od silovatelja); 8. prema ranijem poznavanju i kontaktima sa silovateljem (nepoznata osoba, površno poznanstvo, ranije seksualne veze, bračni partner, krvni srodnik (otac, brat, djed, sin), član obitelji bez krvnog srodstva); i 9. prema viktimizirajućoj ulozi žrtve (bez viktimizirajuće aktivnosti, potencijalno viktimizirajuće ponašanje, sigurno viktimizirajuće ponašanje).⁸⁵

5.2. Silovanje i tamna brojka

Seksualno nasilje je jedno od najtežih i najmanje prijavljivanih oblika nasilja. Nerijetko su žrtve seksualnog nasilja sustavno izložene nevjerici, podsmijehu i optuživanju, a i društvo u kojem živimo ima tendenciju okrivljavanja žrtava za proživljeno nasilje. Iz navedenog razloga, najveći broj žrtava se nikada ne odluči prijaviti pretrpljeno nasilje. U svijetu se, ali i kod nas, provode brojna istraživanja koja daju stalno isti alarmantni podatak, da je seksualno nasilje obilježeno izrazito visokim proporcijama tamnih brojki. Prema rezultatima istraživanja, seksualno nasilje je područje u kojem je ta brojka najveća u usporedbi s ostalim oblicima nasilja. Čak se navodi kako na jedno prijavljeno silovanje dolazi između 15-20 neprijavljenih slučajeva.⁸⁶

⁸⁵ Folnegović-Šmalc, V., Mimica, N., Henigsberg, N., Vještačenje posljedica silovanja i/ili pokušaja silovanja, u: Žarković Palijan, T., Kovačević, D., Iz forenzičke psihijatrije 3, Naklada Ceres, Zagreb, 2009., str. 272-274.

⁸⁶ Mamula, M., Žrtve seksualnog nasilja, u: Mužinić, L., Vukota, Lj., Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice, Medicinska naklada, Zagreb, 2010., str. 229.

Strana literatura dala je neke od razloga za neprijavljivanje silovanja. Bodurant smatra da žena može biti pod utjecajem svoje prošlosti i određenja, ponašanja počinitelja, stavova i reakcija njoj bliskih osoba, te naglašava da društvena prihvaćenost mitova o silovanju kojima se okrivljuje žrtva, pridonosi tome da žrtva osjeća krivnju i sram te da si predbacuje.⁸⁷ Nadalje, Martinjak govori o tri skupine čimbenika koji utječu na žrtvu silovanja prilikom njene odluke o podnošenju prijave, to su individualni, situacijski i socijalni čimbenici. Na individualnoj razini uključeni su stavovi, vjerovanja, osobne ličnosti i kognitivne karakteristike žrtve. Situacijska razina uključuje povezanost žrtve i počinitelja, količinu primjenjene sile tijekom počinjenja kaznenog djela silovanja i količinu pruženog otpora, dok socijalna razina podrazumijeva utjecaj socijalne sredine na svakodnevni život žrtve (npr. obitelji ili vršnjačke skupine).⁸⁸

Kriminolozi upozoravaju i na veliku razliku u broju prijavljenih i osuđenih djela silovanja za što navode nekoliko razloga, od kojih je najvažniji da se pretežan broj silovanja odvija isključivo između počinitelja i žrtve i to pod takvim okolnostima da nema čak ni materijalnih dokaza o izvršenju djela. Žrtve osjećaju neugodu i poniženje pri pomisli o iznošenju intimnih događaja u javnost, a neke smatraju i da način na koji je silovanje izvršeno ne odgovara popularnoj slici o izvršenju djela.⁸⁹ Ono što također ne ide u korist prijavljivanju jest da samo manji dio prijavljenih seksualnih delikata završava pravomoćnom presudom, što je rezultat teškoća u dokazivanju delikta, naročito ako prođe određeno duže razdoblje između počinjenja i prijavljivanja silovanja. Naime, češće se prihvaća da se radi o silovanju ako je počinitelj žrtvi nepoznata osoba, ako je žrtva odmah prijavila kazneno djelo i ako raspolaže materijalnim dokazima da je bila objekt nasilja (fizičke povrede, šteta na odjeći i sl.).⁹⁰ Nešto detaljnije o već spomenutim elementima koji otežavaju donošenje presude govori Horvat, svrstavajući u tu skupinu nedostatak materijalnih dokaza, dugotrajnost postupka i odnos prema žrtvi (prije svega stav policije i općenitu društvenu stigmatizaciju). Sve navedeno

⁸⁷ Martinjak, D.: Oblici i načini prijavljivanja kaznenog djela silovanja, *Policija i sigurnost*, Zagreb, vol. 18, br. 3(2009), str. 280.

⁸⁸ Loc. cit.

⁸⁹ Mamula piše o postojanju mita o „pravom silovanju“ koji je izuzetno moćan jer utječe, kako na rad policije i pravosuđa, tako i na svijest osoba koje okružuju žrtvu i društvo u cjelini. „Pravo silovanje“ je ono koje se „dogodilo noću, u nekoj napuštenoj mračnoj ulici, počinitelj je nepoznata osoba, vjerojatno „mentalno poremećena“, a napad je uključivao oružje i fizičke povrede žrtve“. Stvarnost je drugačija te su ovi elementi rijetko prisutni. U većini slučajeva silovanje se događa u domu žrtve, počinitelj je poznata osoba te se, suprotno uvriježenom mišljenju, počinitelji koriste silom ili prijetnjom prije nego oružjem. Kao dokaz prisutnosti mita navodi rezultate istraživanja o utjecaju tjelesnih povreda na vjerojatnost prijave. Žene koje su kao posljedicu silovanja zadobile fizičke ozljede prijavljuju djelo u 37% slučajeva, za razliku od onih koje nisu imale dodatne fizičke ozljede i koje su prijavile napad u samo 22% slučajeva. Mamula, M., op. cit., str. 230-231.

⁹⁰ Singer, M., Kovčo Vukadin, I., Cajner Mraović, I., *Kriminologija*, treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Nakladni zavod Globus, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2002., str. 476-477.

zasigurno ima veliki utjecaj na visinu tamne brojke i neprijavljivanje djela. Navodi kako je za podupiranje optužbe, osim iskaza žrtve, važno priložiti i materijalne dokaze. Oni podrazumijevaju forenzičke nalaze liječnika, fotografije povreda, poderanu odjeću i sl., jer sama izjava nije dovoljna da bi se optužba održala. Dugotrajnost postupka dovodi do sekundarne viktimizacije žrtve budući da je primorana svjedočiti nakon izrazito dugog vremenskog razdoblja te zbog društvene stigmatizacije žrtva može imati osjećaj da se sudi njoj. Ističe se kako u hrvatskom zakonodavstvu ne postoji, kao npr. u nekim drugim zemljama, odredba kojom se zabranjuje da se silovanoj osobi postavljaju pitanja o njezinoj seksualnoj prošlosti, osim iznimno kada to sudac odobri, što se često pokušava iskoristiti da se umani vjerodostojnost izjave i potvrdi ukorjenjene predrasude društva. Kad se sve to sagleda, ne treba čuditi nespornost žrtve za prijavljivanje silovanja.⁹¹

Problem tamnih brojki slikovito se može prikazati konceptom piramide odnosno ledene sante koji simbolizira seksualno nasilje, i često se koristi u literaturi. On objašnjava kako je samo vrh te piramide ili sante dostupan u policijskim podacima ili službenim statistikama, središnji dio su oblici nasilja koji se otkrivaju istraživanjima, a bazu, koja je i najveći dio, čine slučajevi koji nisu nikad prijavljeni, poput silovanja u braku, seksualnog izrabljivanja kao rezultata ugroženosti i ranjivosti žrtve te neželjenih seksualnih odnosa do kojih je došlo zbog moljenja, laganja ili prijetnji. Tu valja istaknuti da je odnos s počiniteljem vrlo važan za vjerojatnost prijave jer, što je taj odnos bliži, vjerojatnost prijave je manja, budući da žene rijetko prijavljuju poznate počinitelje, a pogotovo ako se radi o partnerima.⁹²

5.3. Sindrom traume silovanja

Seksualno nasilje je svakako jedno od najtežih i najtraumatičnijih iskustava koje neka osoba može doživjeti. Ostavlja brojne posljedice, kako na fizičko, tako i na psihičko zdravlje. Žrtve trpe razne fizičke simptome koji se javljaju uslijed proživljenog nasilja, poput svakojakih ozljeda nanesenih od strane počinitelja, ponekad i spolno prenesenih bolesti i neželjene trudnoće, a u krajnjem slučaju kao posljedica može nastupiti i smrt žrtve. Ne treba zanemariti niti psihičke simptome koji, iako nevidljivi, mogu biti puno opasniji i teži zbog svoje dugotrajnosti. Žrtva osjeća ljutnju, sram i nelagodu što ju dodatno opterećuje. U nekim slučajevima moguće su i ekonomske posljedice budući da žrtve nerijetko napuštaju posao,

⁹¹ Horvat, M., Jagetić, V., Vrečko, I., Kretanje broja prijavljenih, optuženih i osuđenih osoba za kazneno djelo silovanja, uz osvrt na specifičnosti djela, *Kriminologija i socijalna integracija*, vol. 13, br. 1(2005), str. 138.

⁹² Mamula, M., op. cit., str. 229., str. 234.

fakultet, radno mjesto ili mijenjaju životnu sredinu, a sve to ima dugotrajan učinak na osobu i njezin razvoj.⁹³

Iznimno traumatski događaji koji uključuju direktno ugrožavanje života ili tjelesnog integriteta osobe, ili svjedočenje takvom ugrožavanju druge osobe, izazvaju posttraumatski stresni poremećaj (PTSP). U takve događaje zasigurno se može ubrojiti i silovanje jer ugrožava tjelesni integritet žrtve. Osim posttraumatskog stresnog poremećaja, kao reakcija na silovanje mogu se javiti i depresija, anksiozni poremećaji (npr. panični poremećaj), poremećaji vezani uz uporabu alkohola ili drugih psihoaktivnih sredstava, a učestali su i seksualni poremećaji. Također, postoji mogućnost da se kod žrtve ne razvije nikakav definirani duševni poremećaj, ali se javljaju neugodne psihološke reakcije kao jasna posljedica silovanja, primjerice, strah od nepoznatih muškaraca ili ostajanja same kod kuće, razmišljanje o suicidu, napadaji panike, problemi sa spavanjem i seksualni problemi.⁹⁴

Nadalje, Arbanas navodi tri skupine simptoma u kliničkoj slici PTSP-a kod silovanih osoba, to su: simptomi ponovnog proživljavanja silovanja, simptomi izbjegavanja podsjetnika koji podsjećaju osobu na sam događaj te nespecifični simptomi pojačane pobuđenosti. Simptomi ponovnog proživljavanja silovanja jesu stalna prisjećanja i razmišljanja o silovanju ili učestalo proživljavanje slika silovanja odnosno slika počinitelja ili okruženja, a bez vlastite želje da se o tome razmišlja. Često se dogodi da žrtva kaže kako pred sobom vidi počinitelja čim zatvori oči i obuzme je osjećaj da se sve ponovno događa. Znaju se pojaviti i „flashback“ epizode, osjećaj žrtve da je ponovno u istoj situaciji, praćen velikim strahom i nepotpunim shvaćanjem realnosti, pri čemu ona može početi bježati i osvrtni se, ne shvaćajući da se to ne događa zbilja. Svako izlaganje žrtve ljudima, razgovoru, situacijama ili razmišljanju o silovanju dovodi do pojave straha, neugode, plača, uznemirenosti, ali i pojave fizioloških reakcija (znojenje, drhtanje, crvenilo lica i sl.). Simptomi izbjegavanja podsjetnika na silovanje obilježeni su žrtvinim izbjegavanjem razgovora o silovanju, mjesta gdje se dogodilo silovanje te ljudi i aktivnosti koje imaju bilo kakve veze sa silovanjem. Nastoji izbjeći misli i osjećaje o silovanju te promišlja o tome da više neće moći doživljavati osjećaje ljubavi, privrženosti i brige za druge, a povlači se u sebe, osjeća da za nju nema budućnosti i da joj je život bez perspektive. Nespecifični simptomi pojačane podraženosti su treća skupina simptoma gdje dolazi do smetnji sa spavanjem, žrtva je stalno na oprezu, pretjerano i pojačano reagira na vanjske podražaje, razdražljiva je i ima problema s koncentracijom i pamćenjem.

⁹³ Singer, M. i suradnici, op. cit., str. 243.

⁹⁴ Arbanas, G., Posttraumatski stresni poremećaj kod žrtava silovanja, u: Mužinić, L., Vukota, Lj., Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice, Medicinska naklada, Zagreb, 2010., str. 249-250.

Posttraumatski stresni poremećaj najčešće traje par tjedana pa do tri mjeseca, a ponekad može ostati i kronificiran, naročito kad se uzme u obzir da je PTSP nakon silovanja dugotrajniji i teži od onog koji se javlja nakon drugih vrsta trauma.⁹⁵

Drugo stajalište koje treba istaknuti vezano uz ovu temu iznose Singer i suradnici navodeći specifični naziv koji literatura daje posttraumatskom stresnom poremećaju kod žrtava silovanja - „sindrom traume silovanja“. Sindrom traume silovanja (rape trauma syndrom) uključuje tjelesne i psihološke reakcije i promjene ponašanja koje su rezultat traumatskog iskustva i izravne i intenzivne prijetnje za život, a proživljavaju ga sve silovane žene, u većoj ili manjoj mjeri. Navode da se sastoji od dvije faze, akutne i faze reorganizacije. Akutna faza javlja se neposredno nakon silovanja i traje satima ili danima. Obilježena je ekspresivnim reakcijama (otvoreno pokazivanje osjećaja straha, bijesa, tuge i očaja) i kontroliranim reakcijama (žrtva skriva svoje osjećaje i naizgled djeluje mirno i sabrano). Još se tu javljaju tjelesne reakcije (npr. šok, povraćanje, lupanje srca, osjećaj gušenja, pritisak u grudima, mučnina itd.), emocionalne reakcije (širok raspon intenzivnih osjećaja, nevjerica, strah za život, osjećaj krivnje i samooptuživanje, osjećaj prljavosti i odbačenosti) i, kao popratna pojava, promjene u ponašanju koje se očituju u nemogućnosti smirenja i odmora, potrebi za opsesivnim pranjem te povećanoj zloporabi sredstava ovisnosti.⁹⁶

Nakon akutne faze nastupa faza reorganizacije. Ona se odnosi na vrijeme u kojem žrtva nastoji događaj silovanja inkorporirati u „okvire koje može razumjeti i prihvatiti“. Postoji nekoliko oblika ponašanja žrtve koji se mogu, ali i ne moraju pojaviti u ovoj fazi. To su: promjene životnog stila (žrtva želi pobjeći, preseliti se, promijeniti telefonski broj, izbjegava određene situacije ili prostore, sve kako bi otklonila mogućnost ponovnog napada), pojava noćnih mora (karakteristične su za fazu oporavka, a može se raditi o morama koje su istovjetne stvarnom događaju ili onima u kojima osoba stječe moć nad napadačem i osvećuje se), razvoj fobija (razvijanje strahova i fobija usko vezanih uz situacijsku uvjete napada, kao što su strah od samoće, strah od osoba sa sličnim fizičkim osobinama napadaču, strah od određenih mirisa, pa čak i do te mjere da se razvije opći strah od svega), razvoj seksualnih problema (gubitak seksualne želje i zadovoljstva jer seksualni odnosi mogu biti okidač za ponovno proživljavanje napada), i kompleksne reakcije (povezivanje traumatskog iskustva s problemima vezanim uz obitelj, novac, školovanje, zloporabu sredstava ovisnosti, ti problemi

⁹⁵ Ibid., str. 251-253.

⁹⁶ Singer, M. i suradnici, op. cit., str. 244.

mogu biti u izravnoj vezi sa seksualnim nasiljem ili vezani uz trenutačno životno razdoblje).⁹⁷

Dalje se navodi da faza reorganizacije ima tri subfaze: razdoblje pseudorazrješenja, razdoblje prorade traume i završno razdoblje. Prva subfaza, razdoblje pseudorazrješenja, obično se pojavljuje u razdoblju oko šest tjedana nakon napada i tada žrtva nastoji u potpunosti zaustaviti misli o napadu, nadajući se da će sve to zaboraviti i nastaviti živjeti kao prije. Pokušavajući ponovno uspostaviti kontrolu nad životom često dolazi do reakcija negiranja, potiskivanja i racionalizacije. Potom slijedi razdoblje prorade traume u kojem žrtva nastoji proraditi emocionalnu bol izazvanu silovanjem i vratiti se na prijašnju razinu funkcioniranja. U završnom razdoblju dolazi do integracije učinaka napada na samopouzdanje, slike o sebi, odnosa s drugim osobama i očekivanja od života u osobni koncept. Neke žrtve uspiju same prevladati traumatsko iskustvo silovanja, no ipak je mnogima potrebna, i dobrodošla stručna pomoć koja će pomoći u lakšem oporavku i umanjiti posljedice nasilja, naročito žrtvama kod kojih su, uslijed silovanja, nastale tjelesne ozljede ili, pored silovanja, imaju i anamnezu traumatskog događaja u djetinjstvu.⁹⁸

5.4. Statistika silovanja u Republici Hrvatskoj

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku⁹⁹, u 2010. godini u Republici Hrvatskoj su ukupno osuđene 274 osobe za počinjenje kaznenih djela protiv spolne slobode, od čega je samo 6 žena. Kada se uzme u obzir da je od ukupnog broja osuđenih za navedena kaznena djela 48 osoba bilo osuđeno za kazneno djelo silovanja (iz čl. 188. st. 1. Kaznenog zakona), dolazi se do zaključka kako je udio počinitelja silovanja u ukupnom broju osuđenih za seksualne delikte 17,5%, a u ukupnom kriminalitetu osuđenih osoba za kaznena djela (24 430) taj udio iznosi 0,19%. Valja napomenuti da niti jedna žena u 2010. godini nije bila osuđena za kazneno djelo silovanja.

U 2011. godini broj osuđenih osoba za počinjenje seksualnih delikata iznosio je 267, od čega je 7 žena. Kazneno djelo silovanja je zastupljeno s 33 osuđene osobe što predstavlja udio od 12,4% u ukupnom broju osuđenih za počinjenje seksualnih delikata, a u ukupnom

⁹⁷ Ibid, str. 245.

⁹⁸ Loc. cit.

⁹⁹ Statistička izvješća Državnog zavoda za statistiku, dostupno na: <http://www.dzs.hr/>

kriminalitetu osuđenih osoba (23 389) udio je 0,14%. Također, žene nisu bile zastupljene u ulozi počinitelja silovanja.

U 2012. godini, za počinjenje nekog od seksualnih delikata osuđeno je 247 osoba, od kojih 12 žena. Osudu za kazneno djelo silovanja dobilo je 23 osobe, iz čega proizlazi da je udio silovatelja u odnosu na ukupan broj osuđenih osoba za seksualne delikte 9,3%. U ukupnom kriminalitetu (te godine za neko od kaznenih djela bilo je osuđeno 20 548 osoba) taj udio iznosi 0,11%. Od 23 počinitelja kaznenog djela silovanja jedna je bila žena.

Nakon stupanja na snagu novog Kaznenog zakona 2013. godine, broj osuđenih počinitelja nekog od kaznenih djela protiv spolne slobode iznosio je 169, od čega je 8 žena. Za spolni odnošaj bez pristanka, kao novo kazneno djelo, osuđeno je 6 osoba (niti jedna žena) te je udio počinitelja tog kaznenog djela u odnosu na seksualne delikte 3,5%, a u odnosu na počinitelje ukupnog kriminaliteta (16 617 osoba) 0,03%. Što se tiče kaznenog djela silovanja koje je otada regulirano čl. 153. st. 1., osuđena je 31 osoba (sve muške osobe) te to daje rezultat od 18,3% udjela počinitelja silovanja u odnosu na počinitelje nekog od seksualnih delikata. U ukupnom kriminalitetu taj udio je 0,18%.

Posljednje dostupni podaci, oni za 2014. godinu govore da je broj osuđenih za počinjenje seksualnih delikata 153 (što uključuje 16 žena), a ukupan broj osoba osuđenih za sva kaznena djela je 14 888. Spolni odnošaj bez pristanka počinilo je 5 osoba (niti jedna žena) što predstavlja udio od 3,3% u seksualnim deliktima i 0,03% u ukupnom kriminalitetu. Osuđeno je i 43 počinitelja kaznenog djela silovanja (u tom broju je 1 žena) tako da udio tih počinitelja u svim seksualnim deliktima iznosi 28,1%, a u ukupnom kriminalitetu 0,28%, što je do sada najveći porast u razmatranom razdoblju.

Statističke pokazatelje promjena u učestalosti činjenja kaznenog djela silovanja treba uzeti u obzir s posebnom pažnjom jer su fenomenološki pomaci zasigurno uzrokovani i promjenama u zakonskoj inkriminaciji samog kaznenog djela silovanja, ali i konceptualnim novinama u vidu izdvajanja seksualnih delikata na štetu djece u zasebnu glavu Kaznenog zakona.

VI. Zaključak

Od davnina su seksualna kaznena djela privlačila mnogo pozornosti. Razloge nalazimo u tome što se radi o jednoj od skupina kaznenih djela koja ostavlja najveće posljedice na žrtvu, a posredno i na okolinu i društvo. Silovanje predstavlja težak udarac, kako na fizičko i psihičko zdravlje, tako i na dostojanstvo, čast i ugled žrtve. Kao kazneno djelo protiv spolne slobode, usmjereno je zaštititi od spolnih radnji koje nisu odraz volje osobe već su iznuđene prisilom.

Prema Kaznenom zakonu, silovanje ostvaruje počinitelj koji drugu osobu prisili na spolni odnošaj ili s njime izjednačenu radnju, uporabom sile ili prijetnje da će izravno napasti na njezin život ili tijelo, ili život ili tijelo druge osobe, pri čemu spol žrtve ili počinitelja nije od važnosti. Počiniti se može spajanjem spolnih organa osoba različitog spola (ovo podrazumijeva spolni odnošaj, no treba napomenuti kako nije dovoljno da dođe samo do dodirivanja već se zahtijeva početak prodiranja), ili spolnim radnjama koje su usporedive sa spolnim odnošajem (npr. prodiranjem genitalijama ili predmetima u tjelesne otvore žrtve, odnosno prodiranjem dijelovima tijela u genitalije žrtve, ili spolnim organom žrtve u tjelesni otvor počinitelja).

Definicija je sastavljena od mnogo elemenata koji se moraju ostvariti kako bi se govorilo o kaznenom djelu silovanja, a ne nekom drugom djelu. Svaki od tih elementa podložan je raspravi zbog različitog načina tumačenja njihove pojave i značenja. Tako je, primjerice, često sporno predstavlja li određena spolna radnja radnju izjednačenu sa spolnim odnošajem ili, može li se određeno ponašanje tumačiti pristankom žrtve na spolni odnošaj. Isto tako, nerijetko se pridaje prevelika pozornost određenim okolnostima koje su irelevantne za postojanje kaznenog djela silovanja (poput načina života i sklonosti žrtve, načina na koji je bila odjevena u vrijeme počinjenja djela, je li pružala otpor i sl.) što se prvenstveno očituje u isticanju tih okolnosti od strane obrane koja time nastoji prebaciti teret krivnje na žrtvu.

Velika je odgovornost na zakonodavcu, ali i sudovima koji moraju dobro procijeniti sve okolnosti i donijeti pravednu presudu. Njihov rad i odluke također su od velikog utjecaja jer sporost u provođenju postupka ili izricanje preniske kazne počinitelju stvaraju lošu sliku u javnosti i mogu odvratiti žrtve od prijavljivanja kaznenog djela, a počiniteljima dati neželjenu poruku da se zločin isplati. Odgovornost zakonodavca jest u tome što do sada Kaznenim zakonima nije ponudio rješenja koja bi udovoljila barem većini kriterija, štoviše, u pojedinim segmentima ona su vrlo manjkava i neprecizna. Jedan od problema jest i neusklađenost

sudova koji nerijetko izriču kazne počiniteljima prema znatno različitim kriterijima, pridajući različiti stupanj pažnje pojedinim otegotnim i olakotnim okolnostima. Treba spomenuti i kako su kazne izrečene za silovanje, u većini slučajeva, puno bliže propisanom zakonskom minimumu nego maksimumu za to kazneno djelo. Uzimajući u obzir navedeno, javlja se potreba osvješćivanja sudaca i ostalih pravosudnih tijela o većoj međusobnoj suradnji kako bi se i na taj način pokazala jasna namjera suzbijanja seksualnih delikata, ali i povećanja stupnja pravne zaštite.

Silovanje je jedno od kaznenih djela koje izaziva veliki interes javnosti, a samim time i kontroverze i podjele u društvu. Kako je već ranije istaknuto, dominira mišljenje da prevencija silovanja ovisi o ženi koja treba mijenjati svoje ponašanje tako da ne hoda sama noću, ne posjećuje sama noćne lokale u kasne sate, ne prihvaća poziv na piće u stan poznanika, posebno ne stranca, da ne nosi izazovnu odjeću i sl.¹⁰⁰ Osim ovog navedenog, prisutno je još mnogo predrasuda o žrtvama silovanja, pa čak i ta da žene žele biti seksualno posjedovane bez obzira na okolnosti.¹⁰¹ Kao da se nastoji pronaći opravdanje za počinitelja i svaliti krivnju na žrtvu, u smislu izreke „što je tražila, to je i dobila“. Takvo stajalište društva vrlo je opasno u smislu da stigmatizira žrtve i stavlja ih u negativan kontekst, što se posljedično očituje u zabrinjavajućem porastu tamnih brojki. Kako bi se ovaj problem smanjio potrebno je više vremena i volje posvetiti edukaciji društva. Potrebno je i „razbiti“ uvriježeni mit o „pravom“ silovanju koje se događa na osamljenom mjestu, usred noći i od počinitelja nepoznatog žrtvi, posebice ako uzmemo u obzir činjenicu da su počinitelji najčešće osobe bliske ili poznate žrtvi.

Zaključno, valja ponovno istaknuti da svaka osoba ima pravo da joj se pruži zaštita spolne slobode i to neovisno o njezinom ponašanju i sklonostima, te da je silovanje kazneno djelo koje se ne smije opravdavati nikakvim predrasudama. Treba pozitivnim utjecajem i edukacijom stvoriti ozračje u društvu koje će žrtvi pružiti razumijevanje i sigurnost te potporu prilikom prijavljivanja djela, a da bi se to postiglo valja odmah krenuti djelovati i poduzeti brojne korake.

¹⁰⁰ Peran, B., Uloga policije u prevenciji i zaštiti zajednice od počinitelja seksualnog nasilja, u: Mužinić, L., Vukota, Lj., Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice, Medicinska naklada, Zagreb, 2010., str. 328.

¹⁰¹ Radačić, I., op. cit., str. 31.

VII. Popis kratica

KRATICA	ZNAČENJE
br.	broj
čl.	članak
i sl.	i slično
ibid.	ibidem
itd.	i tako dalje
KZ	Kazneni zakon
loc. cit.	locus citatum
npr.	na primjer
op. cit	opus citatum
st.	stavak
str.	stranica
tj.	to jest
VSRH	Vrhovni sud Republike Hrvatske

VIII. Popis literature

Knjige:

1. Bačić, F., Pavlović, Š., Komentar Kaznenog zakona, Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, Posebno kazneno zakonodavstvo, Organizator, Zagreb, 2004.
2. Beck, T. R., Darwall, J., Elements of medical Jurisprudence, second edition, with notes and an appendix of original cases and the latest discoveries, Longman & Company, London, 1829.
3. Dabinović, A., Hrvatska državna i pravna povijest, Nakladni zavod matice Hrvatske, Zagreb, 1990.
4. Derenčinović, D., Cvitanović, L., Munivrana Vajda, M., Turković, K., Posebni dio kaznenog prava, 1. izdanje, Zagreb, 2013.
5. Derenčinović, D., Getoš, A., Uvod u kriminologiju s osnovama kaznenog prava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2008.
6. Garačić, A., Novi kazneni zakon, Organizator, Zagreb, 2013.
7. Kazneni zakon o zločinstvih, prestupcih i prekršajih, naredbe o nadležnosti sudovah kaznenih: i red tiskovni od 27. svibnja 1852. za Cesarevinu Austrijsku, Uredovno priručno izdanje, Beč, 1853.
8. Kurtović, Š., Hristomatija opće povijesti prava i države, Knjiga prva, Stari i srednji vijek, Zagreb, 1999.
9. Maitland, F. W., The Constitutional History of England, The lawbook exchange, New Jersey, 2001.
10. Merrick, J., Ragan, B., Homosexuality in modern France, Oxford University Press, Oxford, 1996.
11. Novoselec, P., Posebni dio kaznenog prava, 1. izdanje, Zagreb, 2007.
12. Pavlović, Š., Kazneni zakon: zakonski tekst – komentari – sudska praksa – pravna teorija, 3. izdanje, Rijeka, 2015.
13. Radačić, I., Seksualno nasilje: mitovi, stereotipi i pravni sustav, TIM press d.o.o., Zagreb, 2014.
14. Singer, M. i suradnici, Kriminologija delikata nasilja: nasilje nad djecom i ženama, maloljetničko nasilje, Nakladni zavod Globus, Zagreb, 2005.
15. Singer, M., Kovčo Vukadin, I., Cajner Mraović, I., Kriminologija, treće, izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Nakladni zavod Globus, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2002.

16. Šilović, J., Pokušaj u hrvatskom kaznenom pravu, JAZU, Zagreb, 1915.
17. Turković, K., Novoselec, P., Grozdanić, V., Kurtović Mišić, A., Derenčinović, D., Bojanić, I., Munivrana Vajda, M., Mrčela, M., Nola, S., Roksandić Vidlička, S., Tripalo, D., Maršavelski, A., Komentar Kaznenog zakona, Narodne novine, 2013.

Članci:

1. Aras, S., Silovanje, Pravnik - časopis za pravna i društvena pitanja, vol. 39, br. 81(2005), str. 29-46.
2. Arbanas, G., Posttraumatski stresni poremećaj kod žrtava silovanja, u: Mužinić, L., Vukota, Lj., Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice, Medicinska naklada, Zagreb, 2010., str. 249-256.
3. Braica, S., Tretman žene u srednjovjekovnim statutima i zakonima, Etnologica Dalmatica, vol. 4/5, br. 1(1995), str. 5-21.
4. Brkić, B., Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, te poseban osvrt na silovanje i bludne radnje: teoretski i praktički aspekt, te problemi međusobne distinkcije, Hrvatska pravna revija, br. 2(2003), dostupno na: http://www.vsrh.hr/custompages/static/hrv/files/brkicb_kaznena-djela-protiv-spolne-slobode_2003.pdf (10.06.2016.)
5. Folnegović-Šmalc, V., Mimica, N., Henigsberg, N., Vještačenje posljedica silovanja i/ili pokušaja silovanja, u: Žarković Palijan, T., Kovačević, D., Iz forenzičke psihijatrije 3, Naklada Ceres, Zagreb, 2009., str. 269-281.
6. Garačić, A., Kazneno djelo silovanja: kvalificirani oblici i odgovornost za težu posljedicu, Hrvatska pravna revija, br. 7(2001), dostupno na: http://www.vsrh.hr/CustomPages/Static/HRV/Files/AGaracic-Kazneno_djelo_silovanja.pdf (10.06.2016.)
7. Grozdanić, V., Rittosa, D., Povijesni razvoj kaznenopravnog statusa žena, u: Grozdanić, V. (ur.), Kada žena ubije – interdisciplinarni pristup, Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 2011., str. 15-100.
8. Grozdanić, V., Sršen, Z., Kaznenopravni odgovor na seksualno nasilje, Riječki teološki časopis, vol. 19, br. 2(2011), str. 313-334.
9. Horvat, M., Jagetić, V., Vrečko, I., Kretanje broja prijavljenih, optuženih i osuđenih osoba za kazneno djelo silovanja, uz osvrt na specifičnosti djela, Kriminologija i socijalna integracija, vol. 13, br. 1(2005), str. 133-139.

10. Kurtović Mišić, A., Garačić, A., Kaznena djela protiv spolne slobode i spolnog ćudoređa, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 17, br. 2(2010), str. 597-618.
11. Mamula, M., Žrtve seksualnog nasilja, u: Mužinić, L., Vukota, Lj., Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice, Medicinska naklada, Zagreb, 2010., str. 227-247.
12. Martinjak, D., Karakteristike počinitelja i žrtava, te situacija kaznenog djela silovanja, Kriminologija i socijalna integracija, vol. 11, br. 1(2003), str. 93-104.
13. Martinjak, D.: Oblici i načini prijavljivanja kaznenog djela silovanja, Policija i sigurnost, vol. 18, br. 3(2009), str. 279-287.
14. Milivojević Antoliš, L., Pogled u novi Kazneni zakon i njegove značajnije promjene, Policija i sigurnost, br. 2(2012), str. 374-384.
15. Novak, Z., Neki aspekti pravnog položaja žena u Vinodolskom zakonu, Senjskom i Krčkom statutu, Historijski zbornik, vol. 62, br. 2(2009), str. 315-343.
16. Peran, B., Uloga policije u prevenciji i zaštiti zajednice od počinitelja seksualnog nasilja, u: Mužinić, L., Vukota, Lj., Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice, Medicinska naklada, Zagreb, 2010., str. 325-332.
17. Pezelj, V., Neki elementi pravnog položaja žene u Rapskom statutu iz 14.st., Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 48, br. 1(2011), str. 73-87.
18. Pezelj, V., Štambuk, M., Pravni položaj žene prema Lastovskom statutu iz 1310. godine, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, vol. 50, br. 3(2013), str. 525-539.
19. Radačić, I., Kazneno djelo silovanja: pitanja definicije, (ne)odgovornosti za otklonjivu zabluđu o pristanku i postojanje rodni stereotipa u sudskom postupku na primjeru prakse Županijskog suda, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 19, br. 1(2012), str. 105-125.
20. Rittossa, D., Martinović, I., Spolni odnošaj bez pristanka i silovanje: teorijski i praktični problemi, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu, vol. 21, br. 2(2014), str. 509-548.
21. Smjernice Vlade Republike Hrvatske za izradu novog Kaznenog zakona (prosinac, 2009.), dostupno na: <http://www.sabor.hr/Default.aspx?art=40507> (10.06.2016.)

Normativni akti:

1. Kazneni zakon, Narodne novine, broj 110/1997., 27/1998., 50/2000., 129/2000., 51/2001., 111/2003., 190/2003., 105/2004., 84/2005., 71/2006., 110/2007., 152/2008., 57/2011., 77/2011.
2. Kazneni zakon, Narodne novine, broj 125/2011., 144/2012., 56/2015., 61/2015.
3. Krivični zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 25/1977., 50/1978., 25/1984., 52/1987., 43/1989., 8/1990., 54/1990., 9/1991., 67/1991., 71/1991., 25/1992., 33/1992., 39/1992., 77/1992., 91/1992.
4. Krivični zakon Republike Hrvatske, Narodne novine, broj 32/1993., 38/1993., 108/1995., 28/1996., 30/1996.

Sudska praksa:

1. VSRH, I Kž 390/07-7 od 10. srpnja 2007. godine.
2. VSRH, I Kž 496/03-3 od 13. rujna 2006. godine.
3. VSRH, I Kž 881/06-3 od 1. travnja 2008. godine.
4. VSRH, I Kž 230/06-7 od 8. lipnja 2006. godine.
5. VSRH, I Kž 687/09-3 od 8. prosinca 2009. godine.
6. VSRH, I Kž 11/12-10 od 3. travnja 2012. godine.
7. VSRH, I Kž 474/09-3 od 30. lipnja 2010. godine.
8. VSRH, I Kž 396/08-4 od 27. svibnja 2008. godine.
9. VSRH, I Kž 770/07-3 od 21. listopada, 2008. godine.
10. VSRH, I Kž 120/10-4 od 10. veljače 2011. godine.
11. VSRH, I Kž 18/07-4 od 1. veljače 2007. godine.
12. VSRH, I Kž 741/2014-4 od 14. travnja 2016. godine.
13. VSRH, I Kž 546/2015-4 od 17. svibnja 2016. godine.
14. VSRH, I Kž 56/2016-4 od 22. ožujka 2016. godine.